

HÁBORÚS KÖZIGAZGATÁS A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC FRONTVONALÁN

Pest-Pilis-Solt megye esettanulmánya

A Rákóczi-szabadságharc a XIX. század utolsó harmada óta a köz- és helytörténeti érdeklődés középpontjában állt. A korszakra vonatkozó szakirodalom emiatt napról napra gyarapszik. Mindezek ellenére nem állíthatjuk, hogy ne maradtak volna szép számmal megválaszolatlan kérdések. Különösen érvényesnek tekinthető ez a kijelentés a nemesi öngazgatással kapcsolatban, amelynek sokszor egymással szembenálló erőket kellett kiszolgáltatni rövid egymásutánban; ahogy az egyik sereg elvonult, érkezett a másik. Különösen érdekes történelmi helyzeteket figyelhetünk meg a frontvonalak mentén. Az alábbiakban egy ilyen speciális területet teszünk vizsgálat tárgyává, a Magyarország közepén fekvő Pest-Pilis-Solt megye példáját.

Rákóczi Ferenc csapatai a szabadságharc kitörését követően rendkívül gyorsan megérkeztek a Duna–Tisza közére. Szolnok bevételétől kezdve (1703. szeptember 21.) Pest megye közvetlen frontvonalba került. A kurucok előrenyomulása azonban a Duna vonalánál egészen Bottyán János 1705. évi dunántúli hadjáratáig tulajdonképpen elakadt. A terület azonban ezt követően is frontvonalban maradt, mivel a kuruc csapatok az 1686 után jelentősen megerősített Buda és Pest megostromlására megfelelő eszközök hiányában nem gondolhattak. A törvényhatóság területe egészen Szolnok (1710. október 20.), illetve Eger (1710. november 30.) elestéig a tűzvonalban maradt. A megye helyzetét tovább bonyolította, hogy 1704 és 1710 között párhuzamosan működött egymás mellett egy királyi és egy Rákóczi párti közigazgatás. Előbbi székhelye Budán volt, az utóbbi azonban nem rendelkezett állandó igazgatási központtal. A kettészakadás következtében fordulhatott elő, hogy a Pest megyei nemesség küldöttei részt vehettek mind a kuruc, mind a pozsonyi országgyűléseken.

A törvényhatóság kuruckori története nem nélkülözi a magas színvonalon elkészített tanulmányokat és forráskiadványokat. Előbbiek között Kosáry Domokos és Bánkúti Imre munkái érdemelnek kiemelt figyelmet.¹ Ők azonban a közigazgatás működésével munkáikban csupán érintőlegesen foglalkoztak. Figyelmüket leginkább a kuruc megye társadalmi viszonyaira és a harci cselekményekre irányították, a Budán tartózkodó királypárti tisztviselőkről csupán elszórt adatokat közöltek. Utóbbiak között a nemesi közgyűlési jegyzőkönyvek és közgyűlési iratok Borosy András által készített regesztáit kell megemlíteni, továbbá Bánkúti Imre bőséges dokumentumválogatásait.²

Az elmúlt években tudományos vita bontakozott ki a *Turul* hasábjain a Rákóczi pártjára kerülő közigazgatás kialakulásáról. Horváth Lajos a közgyűlési jegyzőkönyvek alapján úgy vélte, hogy a kuruc nemesség az utolsó szabadságharc előtt megválasztott Petrovay László haláláig nem töltötte be az alispáni tisztséget. Véleménye szerint a kuruc nemesség

¹ Kosáry 1963.; Kosáry 1965.; Bánkúti 2005.

² Borosy 1987.; Borosy – Szabó 1991.; Bánkúti 1992.; Bánkúti 1994.; Bánkúti 1996.

ezzel a gesztussal kívánta a megye egységének látszatát fenntartani.³ Mészáros Kálmán azonban – véleményünk szerint helyesen – a szakirodalmi és levéltári források alapján okkal feltételezte, hogy a kuruc nemesség már 1704 tavaszán kialakította működési kereteit, melynek részeként megválasztotta elöljáróit, köztük alispánját.⁴ Az alábbiakban bemutatott eredmények az említett kérdést is egyértelműen megválaszolják.

A rendelkezésünkre álló dokumentumok és tudományos eredmények alapján sem tudunk minden kérdésre választ találni. Nem ismerjük pontosan, hogy mikorra tehető a megye kettészakadása. Hiányosak ismereteink a Rákóczi oldalára álló megye, és a királyi oldalon maradó nemesség öngazgatási apparátusának összetételével és hivatali működésével kapcsolatban is. A nagymértékű forráspusztulás miatt valószínűleg nem lehet a területre vonatkozó minden kérdést megnyugtatóan megválaszolni. A nehézségeket mi sem szemlélteti jobban, minthogy a nemesi önkormányzat legfontosabb dokumentumai, a közgyűlési jegyzőkönyvek sorozata rendkívül hézagos. A királyi megye 1704 és 1715 közötti protokollumaiból csupán töredékek maradtak fenn. A kuruc nemesség 1704 és 1710 közötti határozatai ugyancsak hiányosan hagyományozódtak ránk.

A megye kettészakadása

A szabadságharc kezdetét követő második hónapban vált esedékessé Pest megye tisztújítása, amelyen Esterházy Pál nádor titkára, Jeszenszky István elnökölt.⁵ A tanácskozás gyakorlatilag megerősítette hivatalában az 1702-ben megválasztott tisztkart.⁶ A megye határaitól ekkor még távol folytak a harcok, ezért a rendek egységét egyelőre nem fenyegette veszély.

A szabadságharc kitörését követően I. Lipót feltétlen hűséget várt a nemességtől, amelyre 1703. augusztus 13-án kelt parancsában emlékeztette alattvalóit.⁷ Rákóczi Ferenc jó taktikusként csupán akkor szólította fel Pest megyét a csatlakozásra, amikor csapatai már nagy számban megjelentek annak határain, ezért erre vonatkozó levelét szeptember 13-án küldte el domahidai táborából.⁸ A kuruc erők felduzzadása ekkor még elmaradt.⁹ Annak legalábbis egyelőre nincs nyoma, hogy a nemesség nagy számban csatlakozott volna a kuruc mozgalomhoz.¹⁰ Ezen nincs is mit csodálkozni. A Wienerisches Diarium szerint Budán 1000 jól felfegyverzett mesterember és legény, Pesten pedig 300 fős helyőrség és 2000 fős polgári milícia biztosította a városok királpárti hűségét.¹¹

Más a helyzet a vidéki területekkel. Kecskemétre 1703. szeptember 24-i dátummal ékeztet utasítás, hogy szállítson élelmiszert Mocsy János kuruc kapitány részére.¹² A városi tanács október 11-én már Rákóczi védelmét kéri a rációk fenyegető támadásával szem-

³ Horváth 2004.

⁴ Mészáros 2005. 52–53. o.

⁵ Borosy 1987. 4266. regeszta.

⁶ Borosy 1987. 4267–4269. regeszta.

⁷ Borosy 1987. 4275. regeszta.

⁸ Hornyik 1866. 242–244. o.

⁹ Kosáry 1963. 92. o.

¹⁰ Kosáry 1965. 42. o.

¹¹ Wienerisches Diarium Num. 21. (1703. október 13–17.) 6. p. URL: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aidwz&datum17031018&query%22Pest%22&providerENP&refanno-search&seite6> (2015. szeptember 4.)

¹² Bánkúti 1992. 9. o.

ben.¹³ Két héttel később azonban még Imre János megyei adószedő részére fizettek 759 Ft hadiadót az éves kivetésük alapján.¹⁴ Petrovay László 1703 novemberében kénytelen figyelmeztetni a kecskemétieket arra, hogy ne csatlakozzanak a kuruc mozgalomhoz, illetve pártoljanak el attól.¹⁵ Decemberben a közeli települések is ott sáncolták el magukat a rákok fenyegető közelsége miatt.¹⁶ Rákóczi kincstára Kecskemét környékén megkezdte a királypárti nemesség birtokainak lefoglalását.¹⁷ Izsák község lakói viszont 1704 januárjában, miután a kurucok elhajtották Savoyai Jenő Ráckeve környéki marháit, Huszár János szolgabíró segítségét kérték az eszéki várparancsnok fenyegetőzése miatt.¹⁸

A Kecskemét környéki lakosság tehát 1704 elejéig kétkulacsos politika folytatására kényszerült, mivel ez volt az az időszak, amikor a szemben álló felek mindegyikének rendelkezésére állt az erő, hogy a térséget megbüntesse, ha az nem engedelmeskedik, de egyik sem tudta a hozzá hűségese területeket megvédeni. Ezért fordulhatott elő, hogy Kecskemét engedelmeskedett a kurucok felszerelés szállítására irányuló parancsainak, de nem szakította meg a kapcsolatait sem a királyi megye tisztviselőivel, sem a szegedi várparancsnokkal.¹⁹

I. Lipót adóelengedést tartalmazó rendelete valószínűleg későn – csak 1703 karácsonya körül – érkezett meg Kecskemétre, ahhoz hogy a várost visszatérítse a király hűségére.²⁰ A megyei közigazgatás meggyengülését, talán zavarát jelzi, hogy a Kecskeméti járás településeinek szóló, a császári sereg ellátására felszólító egyik utolsó levelet Pfefferschoven budai várparancsnok adta ki Huszár János szolgabíró és Petrovay László alispán helyett.²¹

II. Rákóczi Ferencnek természetesen szüksége volt minden katonai erőre, igazgatási apparátusra, hogy a szabadságharcot politikai sikerrel zárhassa. Ezért meghirdette a nemesi felkelést Pest megyében is 1704 januárjának végén és februárjának első napjaiban. A Pest megyei felkelő csapatok élére 1704. február 6-án Jánossy Jánost nevezte ki.²²

Az inszurrekció bandériumainak parancsnoka hagyományosan az alispán volt.²³ A fedelmi biztos tevékenysége alapján kénytelenek vagyunk arra következtetni, hogy kuruc közigazgatás itt ekkoriban még nem létezett.

A helyi önkormányzat lassan jött létre. A legkorábbi szórványos adataink 1704 tél-utójára, kora tavaszára datálhatók. Totth András váci szolgabíró számadása szerint 1704. március 27-én Pálfi Mihály másodalispán szóbeli utasítására vett Vay Ádámnak szalonnát 2 Ft 86 dénár értékben, továbbá spanyolviaszt szereztek be a megye költségén. Másnap a Nagykőrösön tartott megyei kisgyűlés számára vásárolt egy ív papírt.²⁴

¹³ Bánkúti 1992. 12. o.

¹⁴ Bánkúti 1992. 14. o.

¹⁵ Hornyik 1866. 256–257. o.

¹⁶ Hornyik 1866. 264. o.

¹⁷ Hornyik 1866. 267. o.

¹⁸ MNL PML IV. 73. LIII. cs. 18. tétel; Bánkúti 1997. 105–106. o.

¹⁹ Bánkúti 1998. 8. o.; Bánkúti 2005. 34–37. o.

²⁰ Hornyik 1866. 268. o.

²¹ Hornyik 1866. 276–277. o.

²² Hornyik 1866. 279. o.

²³ CIH 1555. évi IV. tc.

²⁴ MNL PML IV. 23-b/1. 1704/1707. 13. p. „1704 die 27 Martii. Akkori substitutus vice ispán Pálfi Mihály úr verbális commissiójára adtam amely szalonnát Tekintetes Vay Ádám uramnak. Vett a Nemes Vármegye annak az árában Florenos 2 denarios 86.

A számadás bevételi rovatai szerint – amennyiben az adatok pontosak – a kuruc nemesség már 1704 februárja és áprilisa között megkezdte az adószedést. Február 14-én Szadáról hajtottak be 14 Ft adót. Április 13-án Váchartyánból 6 Ft-ot, 29-én Vácbotyánból 10 Ft-ot.²⁵

A feljegyzések több kérdést vetnek fel, mint amennyit megválaszolnak. Pálfi Mihályt mikor és hol választották meg másodalispánnak, Totth András pedig szolgabírónak? Ki volt ekkor az alispán? Wathay János, a későbbi alispán biztos nem, mivel őt 1704. március 17-én a Nógrád megyei nemesi felkelés kapitányává választották,²⁶ aki még május első napjaiban is Paks környékén tevékenykedett.²⁷ Hány szolgabíróval rendelkezett a kuruc megye megalakulásakor? Ki adott felhatalmazást arra, hogy februárban már adót vessenek ki, mivel a számadás tanúsága szerint az első adókimutatást a májusi közgyűlésen adta ki a törvényhatóság? Emellett bizonyossá vált az is, hogy a kuruc Pest megye 1704 februárjára vagy márciusára Nagykovácsán valamilyen formában megalakult.²⁸

Rákóczi és katonái a közigazgatás eddigi szervezetét és működését elégtelennek találták. Darvas Ferenc hadbiztos 1704. április 30-án a fejedelem parancsára a táborába rendelte a nemességet, hogy az újonnan felálló tisztikarba jelölt személyek kilétét ismertettesse.²⁹ A megyei önkormányzat végleges formája 1704. május 14-én, az ugyancsak Nagykovácsán rendezett közgyűlésen alakult ki.³⁰ Alispáni tisztségbe emelték Wathay Jánost, másodalispáni hivatalában megerősítették Pálfi Mihályt, főjegyzői kinevezésben részesült Gulácsy Tamás, és szolgabíróvá választották Kalocsa Istvánt.³¹

Bécsben a hírlapok úgy tudták, hogy Rákóczi május 23-ára új közgyűlést hívott össze Kecskemétre, hogy Pest megye alispánját megválasszák. A cikkíró hozzáteszi, hogy valószínűleg kevesen vesznek majd részt a tanácskozáson.³² Sajnos arról nem rendelkezünk adatokkal, hogy e tanácskozás ténylegesen összeült-e. Valószínűtlennek tartható azonban a feltételezés, mivel május 14-én már rendeztek egy közgyűlést Nagykovácsán, és meglehetősen szokatlan lenne kilenc nap múlva egy újabb összehívása.

A *Wienerisches Diarium* lapjain még egyszer feltűnt az első Pest megyei tisztújítás, a június 21–25. közötti számban. Eszerint Rákóczi Ferenc Földvárnál kijelölte egy

Die eadem. Vettem substitutus vice ispán parancsolatjából három... spanyol viasszat. Florenus 1 denarios 2.

Die 28 Martii. Vettem substitutus vice ispán parancsolatjából particularis gyűlés alkalmatosságával egy konc papirossat. Denarios 34.”

²⁵ MNL PML IV. 23-b/1. 1704/1707. 3. p.

²⁶ MNL NML IV. 1-a. 10. k. 91–92. p.

²⁷ MNL NML XIV-3. C-5/5. 173–174. p.

²⁸ Kosáry Domokos még 1704 tavaszi dátummegjelöléssel Kecskemétre helyezte a kuruc megye megalakulását. *Kosáry* 1963. 92. o.; *Kosáry* 1965. 43. o.

²⁹ *Hornyik* 1866. 132. o.

³⁰ A közgyűlés időpontjára nézve lásd: MNL PML IV. 23-b/1. 1704/1707. 3. r. Wathay János május 15-én egy Kecskemét városnak szóló levelet már alispánként írt alá. *Bánkúti* 1992. 54. o.

³¹ *Hornyik* 1866. 132. o.

³² *Wienerisches Diarium*, Num. 84. (1704. május 21–24.) 3. p. „Freytag den 23. May vernahme man... Der Ragozi solle eine General-Congregation auff den 23. diesess nachher Ketschkemeth außgeschrieben haben, umb vor die Gespannschaften Peest, Piliß und Solter neue Vice-Gespann zu erwählen. Man glaubt aber, es werden sich wenig dabey einfinden.” http://epa.oszk.hu/02000/02069/00084/pdf/H_2639_num_0084.pdf (2015. szeptember 3.)

70 református prédikátorral folytatott vitát követően a Pest megyei alispán személyét.³³ A lap szavai több szempontból is nehezen értelmezhetők: egyrészt Rákóczi fejedelem nem választott alispánt, zavaros a 70 református prédikátorral történő vitára utalás is, s a szerkesztő szemmel láthatóan figyelmen kívül hagyja, hogy alig egy hónappal korábban már beszámoltak a Pest megyei közgyűlés összehívásáról. Annak esetleges elmaradását propaganda szempontok miatt érdemes lett volna megemlíteni, hogy igazolják, mennyire alacsony Rákóczi társadalmi támogatottsága.

Az új tisztikar megválasztásával azonban a törvényhatóság kettészakadása befejezett tényé vált, ekkortól kezdve párhuzamos struktúrák működtek egymás mellett egészen 1710 nyárutójáig, amelyek területi elkülönülése sem mindig követhető.

A királyi oldalon maradó nemesség tevékenységéről többnyire hallgatnak a források. 1703 novemberében után 1704. februárban, áprilisban, májusban és júniusban közgyűlések megrendezéséről értesülünk. A látszat szerint tehát a közigazgatás működött. A szegényesen ránk maradt források név vagy tisztség szerint említik Petrovay László alispánt, Imre János másodalispánt, Tersztyánszky István pilisi, Huszár István kecskeméti és Pataky Gáspár váci szolgabírókat. Laczkovich László solti szolgabíró pedig 1704 szeptemberében aljegyzőként szerepel a jegyzőkönyvekben.³⁴ A törvényhatóság 1704 áprilisában már folytatta adóztatási tevékenységét, mivel zsoldosok kiállítása helyett a lakosságtól behajtott készpénzzel akarták segíteni a Rákóczi ellen küzdő erőket.³⁵

A nemesség egy része azonban elmenekülhetett nyugati irányba. Sőtér Ferenc a megye 1702 előtti alispánja 1703. november 12-én Tatán állította össze végrendeletét, mivel tápiósápi, sőt pesti házából is kénytelen volt elbujdosni. A dokumentum tanúsága szerint ekkor már két hete itt tartózkodott, tehát a megye székhelyét már október utolsó napjaiban elhagyta feleségével együtt.³⁶ A tisztviselők túlterheltségére utalhat az a tény is, hogy 1704 januárjában a hadellátási utasítások egy részét Pfefferschoven budai parancsnok adta ki a Kecskeméti járás településeinek.³⁷

A kuruc és a királyi megye területe

A szabadságharc során az egymással szembenálló erők számára létfontosságú volt a várak elfoglalása. A nagy erődök (Győr, Komárom, Buda, Eszék, Szeged és Pétervárad stb.) császári kézen maradása stratégiai szempontból azt jelentette, hogy a hadvezetés az ország legnagyobb részén szilárd bázisokkal rendelkezett katonai akciói végrehajtásához. A helyi politika szempontjából viszont – legalábbis Buda – biztosította, hogy az udvarhoz hű Pest

³³ *Wienerisches Diarium*, Num. 93. (1704. június 21–25.) 2. p. „Ofen vom 12. Juni. Dieser Tagen solle der Ragooczy bey Foedwar den Vize-Gespann über den Pest-Pilis und Solder Komitat würcklich zu jedermans Vergnügen ausser deren 70 reformierten Praedicanten zwischen welchen und dem Rakoczy ein hefftiger Wortstreit entstanden, und deswegen mit einer Unzufriedenheit von einander geschieden erwählet haben.” http://epa.oszk.hu/02000/02069/00093/pdf/H_2639_num_0093.pdf (2015. szeptember 3.)

³⁴ Borosy 1987. Petrovay László és Imre János: 4341., Huszár István: 4347. Tersztyánszky István: 4337. és 4361., Laczkovich Lászlóra lásd: 4367. regeszta.

³⁵ Borosy 1987. 4344. regeszta.

³⁶ *Bánkúti* 1996. 78. o. Sőtér Ferenc a későbbiekben visszatért Budára, s 1707-ben az Erdélybe vonuló császári csapatokat kísérte Pest megye megbízásából. MNL PML IV. 23-b. 1711/1712. 3. r.

³⁷ *Hornýk* 1866. 273–274., 276–277. o.

megyei nemesség a folytonosságot vagy annak látszatát fenntartsa. Ugyanakkor a Budán tevékenykedő tisztviselők karja nyilvánvalóan csak addig ért, ameddig az ott állomásozó katonai egységek erejéből erre tellett. E terület nagyságára csupán következtethetünk.

A királyi megye

Kecskemét környéke a kurucok megjelenésének következtében 1703-ban kicsúszott a tisztikar irányítása alól. A Budán tanácskozó közgyűlés 1704. július 29-én adót vetett ki a joghatósága alatti településekre,³⁸ azaz a Duna jobb partján, a Csepel- és a Szentendrei-szigeten fekvő területekre, továbbá a Duna–Tisza közén néhány Pesthez közeli községre. Ez utóbbi területek feletti fennhatóság már ekkor is kérdéses lehetett, mivel a jegyzékben szereplő Veresegyháza 1704. július 3-án és augusztus 6-án is adót fizetett a kuruc közigazgatás részére.³⁹

A következő esztendő végén a nádor és az Udvari Kancellária szükségleteire készített kivetés a Duna bal partján fekvő településekkel nem számolt, de a két sziget még szerepelt a fizetésre kötelezettek jegyzékében.⁴⁰ Azonban e területek felett sem maradt szilárd a fennhatóság. Bottyán János tábornok emberei 1705 januárjában 8000 emberrel a Csepel-szigeten tartózkodtak, ahonnan Savoyai Jenő javait elhurcolták.⁴¹ A következő hónapban pedig Pest és Buda szoros blokádjáról kapunk híreket. A *Wienerisches Diarium* feltételezése szerint a kurucok így akarták Szatmárhoz hasonlóan megadásra kényszeríteni a két várost.⁴² A későbbiekben sem változott a helyzet, mivel az 1708. december 29-én tanácskozó kuruc közgyűlés a szigeteken fekvő községekre is adót vetett ki.⁴³

A királyi tisztviselők nem nyugodtak bele fennhatósági területük folyamatos zsugorodásába. Pfefferschoven budai várparancsnok és Esterházy Pál nádor az 1705. évi királyváltást használta ki, hogy a megyéket körlevélben figyelmeztesse köteles hűségükre, illetve amnesztiát kínált visszatérésük esetére.⁴⁴ Talán a trencsényi csata által jelzett katonai fordulaton felbátorodva, Imre János alispán 1708. december 5-én felszólította Cegléd, Kecskemét és Nagykőrös mezővárosokat, hogy térjenek vissza a király pártjára.⁴⁵

³⁸ MNL PML IV. 1-a/1. 10/a. k. 44. p. A forrás „loci, qui jurisdictioni adhuc nostrae subjacerent” kifejezést említ.

³⁹ MNL PML IV. 23-b/1. 1704/1707. 3. p.

⁴⁰ Borosy 1987. 4375. regeszta.

⁴¹ *Wienerisches Diarium*, 1705. Num. 149. (1705. január 3–6.) 2. p. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aidwrz&datum17050103&zoom33> (2015. szeptember 4.)

⁴² *Wienerisches Diarium*, Num. 160. (1705. február 11–13.) 2. p. <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aidwrz&datum17050211&zoom33> (2015. szeptember 4.)

⁴³ Borosy 1987. 4939. regeszta.

⁴⁴ *Kincses – Tuza* 2013. 319. o.

⁴⁵ MNL OL G 25. III. 2. a. cs. 134. p.

„Bizodalmas ceglédi, körösi és kecskeméti bírának, tanácsinak és közönségesen az lakossinak in competentibus ajánlom szolgálatomat.

Már egynéhány rendben íratott, s küldetett Kegyelmetek kezéhez intő s védelmező levél arra a végre, hogy Kegyelmetek elsőben a fölséges, fölcent, koronás király urunk ő Fölsége ájtatosságához ragaszkodván, maga kütelességét mentül előbb megmutatni szorgalmatoskodják. Másodsor pediglen kedves véreit, gyermekeit, rokonit, szerencsét, jószágát egy szóval mindennemő jószágát ne kockáztassa, és fölséges, koronás király urunk ő fölsége híveinek sok rendbeli intéseket, az melyeket is íratva s kiküldetve Kegyelmeteknél jól constálhatnak, meg ne vesse. S most méglen Kegyelmetek kegyelmet várván, tanálhat is. Maga meghitt embereit ide bé az méltóságos generális úr ő excellentiájához iktatván beholdulni Kegyelmetek mesterkedjék, hogy úgy annál

A királyi törvényhatóság területének érdemi növekedéséről csak 1710 nyaráról rendelkezünk adatokkal. Mágocsy Mihály 1710. július 4-én jelentette Vácról, hogy a helyi parancsnok a környező falvak bíráit lefogatta, mivel azok nem akadályozták a kurucok hajdúállítását.⁴⁶ A megye területi egysége 1710 őszén állt helyre.

A kuruc megye

A Rákóczi fejedelemhez hű nemesség a Duna bal parti részén alakította ki önkormányzatát. Igazi székhellyel a megye nem rendelkezett, mivel azt a királyi törvényhatóság ellenőrizte. A legkorábbi közgyűléseket Nagykőrösön és Kecskeméten tartották. Ezt követően a nemesség Nagykátán, Jászberényben, Gyöngyösön és végül Egerben tartotta tanácskozásait. A székhely elvesztése azzal a következménnyel is járt, hogy a törvényhatóság nem rendelkezett hiteles pecséttel. Ezért a kuruc megye kiadmányait eleinte a tisztviselők magánpecsétjeivel hitelesítették. Egyes feltételezések szerint a nemesség csupán 1707-ben, az ónodi országgyűlés alkalmából kezdeményezte egy új pecsét használatának engedélyezését.⁴⁷ Pataki Gáspár másodalispán és Totth András szolgabíró azonban már 1706 márciusában kérvényezte, hogy Rákóczi fejedelem vésszen számukra egy új pecsétnyomót.⁴⁸ Ez valószínűleg hamar elkészült, mivel az Ónodi országgyűlésre már azzal együtt hívta a fejedelem a megye tisztviselőit.⁴⁹ Ezt valószínűleg az sem cáfolja, hogy az első ránk maradt lenyomat az ónodi országgyűlés utáni időszakra esik.⁵⁰

A kuruc megye megcsonkítása ellen több alkalommal kellett felszólalni. Meg nem nevezett dunántúli tisztviselők adót vetettek ki 1707-ben a két dunai sziget lakosságára.⁵¹ Az ügy mögött Fejér megye állhatott, amely 1708 januárjában igényt formált a korábban a Pilisi járáshoz tartozó Csepel-sziget átcsatolására. Losonczy János alispán utasította az itteni lakosokat, hogy járuljanak hozzá a megye közterheihez.⁵² Egy évvel később a Szentendrei-sziget esetében jelentett be hasonló adóztatási igényt a Fejér megyei közgyűlés.⁵³ Bercsényi Miklós azonban 1708 márciusában megerősítette Pest megye joghatóságát a két sziget felett.⁵⁴ A területek hovatartozásának megváltoztatására érdemi esély nem kínálkozott.

A Rákóczi Ferenc pártján álló törvényhatóság területi szervezete a kezdeti időszakban nem egyértelmű. Három járás (Kecskeméti, Váci és Solti) területének döntő hányada került 1704 közepére ellenőrzésük alá, azonban az első közgyűlés idejéből csak két szolgabíró nevét ismerjük (Totth András és Kalocsa István). 1708 körül már egyértelműen három

is bátrabban maga fészkeiben Kegyelmetek megmaradhassanak! Körösztényi lélekkel javaslom, melyet ha Kegyelmetek nem cselekedend, se ellenkező szívvél lészen, s magát Kegyelmetek nem fogja alkalmaztatni, ellenben pedig mi olyas éri, az kit maga Kegyelmetek sem reminlene, Kegyelmeteken fog történni, magának tulajdoniék.”

⁴⁶ MNL PML IV. 73. LI. cs. 16. tétel.

⁴⁷ Horváth 2007. 92. o.

⁴⁸ MNL OL G 19. II. 2. c. 1706. március cs. 10. p.

⁴⁹ Borosy 1987. 4555. regeszta.

⁵⁰ Horváth 2007. 92. o.

⁵¹ Borosy 1987. 4587. regeszta.

⁵² MNL PML IV. 73. L III. cs. 26. tétel; *Bánkúti* 1996. 452–453. o.

⁵³ MNL PML IV. 73. L III. cs. 15. tétel; *Bánkúti* 1996. 457–459. o.

⁵⁴ MNL PML IV. 73. Mr. II. B. cs. 10. tétel.

járársra osztották fel a befolyásuk alatt álló területet, amelyeket olykor nem székhelyükről, hanem egyszerűen számmal jeleztek.⁵⁵ A Kecskeméti járás a szabadságharc előtti területen helyezkedett el. A Váci járást eredeti nevén,⁵⁶ de 1708. december 29-én Pesti névvel is említik. A bizonytalanság hátterében állhat, hogy a különböző jegyzékekben a Szentendrei-sziget településeit is itt találjuk.⁵⁷ A Solti járással együtt, néha attól elkülönítetten, de rögtön utána sorolják fel a Csepel-sziget településeit.⁵⁸ Más alkalommal pedig a Solti járáshoz tartozó Ráckevei-szigetről beszélnek.⁵⁹

A királyi megyéhez hasonlóan a kuruc esetében is fel kell tegyük a kérdést, hogy mennyire háborítatlanul tudta feladatait ellátni az irányítása alatti területeken. Ha gyors válaszra várunk, azt kell mondanunk, hogy soha nem tudta háborítatlanul ellenőrizni a vidéket. Kecskemétet, Ceglédet és Nagykőröst többször dúlták fel rác csapatok. Ludwig Herbeville tábornok 1705-ben, Rabutin 1707-ben ugyancsak jelentős erőkkel vonult keresztül a területen. A hadseregek gyakori felvonulása miatt több település ezekben az években elnéptelenedett.⁶⁰

Jelzés értékű lehet, hogy 1708. április 26-án a közgyűlést a megye határain kívül, Hatvanban tartották. Ez év szeptember 12-én jelezték, hogy az ellenségtől való félelem miatt költöztek át ide.⁶¹ Két hónap múlva ugyanezen ok miatt még messzebb vonul a nemesség, Gyöngyösre.⁶² Utoljára kuruc közgyűlést Pest megye területén 1709 májusában, Boldogon tartottak.⁶³ Az utolsó tanácskozásokat Eger mellett rendezték 1710 nyarán.

A Pest környéki településeket valószínűleg nem sikerült tartósan ellenőrzés alá vonni, sőt 1708 szeptemberében Rákóczi Ferenc parancsba adta, hogy a lakókat költöztessék át Heves és Nógrád megyékbe, nehogy az ellenségnek szolgáljanak.⁶⁴

A problémák sokasodtak a következő esztendőben. A budai rácok a Gödöllő környéki falvakban hajdúkat toborzó Csajági János embereit megtámadták és néhányukat Budára vitték. A rácok a közeli falvak lakóit megfenyegették, hogy fogságra vetik őket, javaikat felpredálják, ha kiállítják a hajdúkat. Ezért a megye arra kérte Bercsényi Miklóst, hogy Csajági előző évi engedélyéhez hasonlóan a Duna menti falvak pénzzel válthassák meg a hajdúállítást.⁶⁵ Bercsényi jobb híján erre 1709. április 12-én engedélyt is adott.⁶⁶

A megyei nemesség a közbiztonság fenntartására is képtelen volt és önmaga megvédésére alkalmatlannak bizonyult, 1709-ben ugyanis az egyike szolgabírótól rablók véresre verték és ruháitól megfosztották.⁶⁷ A helyzet 1710 közepére tovább súlyosbodott. A megye Esterházy Antalnak jelentette, hogy tisztviselői katonai kíséret nélkül nem mernek belépni

⁵⁵ MNL PML IV. 1-a/1. 9. k. 52. p.

⁵⁶ Borosy 1987. 4685., 5055. regeszta.

⁵⁷ MNL PML IV. 73. cs. 123. tétel. A keltezés megállapításához lásd: Borosy 1987. 4838. regeszta.

⁵⁸ MNL PML IV. 73. cs. 124. tétel. (1709. március 11.)

⁵⁹ MNL PML IV. 1-a/1. 9. k. 193. p. „ad Processum Soltiensem spectans insula Rackövi.”

⁶⁰ Bánkúti 1996. 376–377. o.

⁶¹ Borosy 1987. 4783. regeszta.

⁶² Borosy 1987. 4796. regeszta.

⁶³ Borosy 1987. 225. o.

⁶⁴ Borosy 1987. 4790. regeszta.

⁶⁵ MNL PML IV. 73. Mf. cs. 15. tétel.

⁶⁶ MNL PML IV. 73. Mr. B. II. cs. 13. tétel.

⁶⁷ Borosy 1987. 4962. regeszta.

a törvényhatóság területére, és a falvak nem hajlanak a tőlük érkező levelekre.⁶⁸ A tisztikar a fejedelmi hivatalokból érkező feladatokat megpróbálta ellátni. Utaltunk már rá, hogy a törvényhatóság Vác környékén még 1710 nyarán is kísérletet tett hajdúk sorozására.

A kuruc tisztikar tehát – a királyi oldalon tevékenykedő párjához hasonlóan – nem vagy csak alig tudta érvényesíteni akaratát. A térvesztés momentumai jól megragadhatók. Előbb a közgyűlések szorulnak ki a megye területéről 1708. második felében, majd a következő másfél évben már a tisztviselők biztonsága is veszélybe került, végül a falusi előljárók is vonakodtak velük szemben.

Tisztújítások

A megyei közélet velejárója volt a XVI–XVII. század folyamán, hogy a tisztikar megbízatását időről időre megújították, általában egy-másfél évente.⁶⁹ Pest megyében az 1689 és 1703 közötti tizennégy évben ugyanis ugyanennyi tisztújításról értesülünk.⁷⁰ E tradícióknak megfelelően folytatta működését a két nemesi önkormányzati testület.

A királyi megye

Az egységes Pest megye a szabadságharc első heteiben tartotta utolsó tisztújító közgyűlést, amelyről fentebb már szót ejtettünk. Az is ismert, hogy a tisztikar döntő többsége királyi oldalon maradt, a szolgabírák közül csak Pataky Gáspár neve tűnik majd fel a másik oldalon 1705-től. A közgyűlés 1704 májusában jelezte Esterházy Pálnak, hogy vezetőinek megbízatása lejárt. A nádor június 7-én értesítette a tisztviselőket, hogy maradjanak hivatalukban, felváltásuk csak később lesz esedékes.⁷¹ Egy esztendővel később Esterházy Pál a következőképpen fogalmazott Petrovay Lászlónak: „Ami pedig nemes vármegye tiszteik búcsúzását illeti, siquidem negotium praesens prorsus non esset de tempore, Kegyelmetek továbbra is tehetsége szerint forgassa a nemes vármegye dolgait...”⁷²

A nádor 1707-ben lépéskényszerbe került, mivel az alispán elhunyt, május 15-én temették el a budavári Nagyboldogasszony templomban.⁷³ Esterházy ideiglenesen Huszár János szolgabíróra bízta meg az alispáni feladatok ellátásával,⁷⁴ ami ellen Imre János másodalispán szót emelt. Előbbi Pestre, utóbbi Budára hívott össze közgyűlést. A meghasonlást a budai várparancsnok közbelépése akadályozta meg. Pfefferschoven Huszárt és követőit is Budára rendelte. Az egyesült közgyűlés ezt követően javasolta a nádornak, hogy belátása szerint javasoljon új jelölteteket a másodalispáni és alispáni tisztségekre, de a szabad vá-

⁶⁸ MNL PML IV. 73. Mf. cs. 24/4. tétel.

⁶⁹ *Degré* 2004.

⁷⁰ *Borosy* 1985. 2343., 2563., 2747., 2878., 3031. regeszta; *Borosy* 1986. 3218., 3235., 3532., 3708., 3898., 4038. regeszta; *Borosy* 1987. 4266. regeszta; *Kiss – Schramek* 2006. 88., 99. o., 131., 155. regeszta.

⁷¹ *Borosy* 1987. 4359. regeszta.

⁷² MNL PML IV. 1-c/2. 1705. No. 5.

⁷³ *Petrovay* 1897. 115. o. (Tévesen szerepel a temetés dátumaként május 17.) A halotti bejegyzés: MNL OL X 2004. A 19. filmdoboz, 21. k. 46. v.

⁷⁴ *Kiss – Schramek* 2006. 200. regeszta.

lasztás jogát a nemesség fenntartotta magának.⁷⁵ A királyi megyében a konfliktus lecsengetését követően legkésőbb 1708 februárjától Imre János töltötte be a tisztséget.⁷⁶

A problémáknak ezzel még nem volt vége. Pataky Gáspár a királyi megye alispánjaként 1710. október 14-én felszólította Kecskemét városát a kurucok javainak elkobozására.⁷⁷ Pálffy János tábornok kérését közvetítette 1710. november 20-án Károlyi Sándorhoz küldött levelében, amelyben felkínálta az átállást a császár hűségére és cserébe javainak zavartalan birtoklását, igaz e dokumentumot már nem Pest megyei alispáni minőségében szignálta.⁷⁸

A források ezt követően „tovább hallgatnak” a tisztújításokról. A megüresesedett tisztségek betöltése folyamatos volt, amire 1711 végéről és 1712. február 15-éről is rendelkezünk adattal.⁷⁹ A tisztikar újraválasztása legkésőbb 1712. március 2-án megtörtént, mivel a levezető elnök részére ezen a napon 100 Ft tiszteletdíjat ajánlottak meg.⁸⁰

A kuruc megye

A Rákóczi pártján álló nemesség önszerveződése 1704. május közepére befejeződött. A megválasztott alispán azonban nem a kecskeméti és nagykőrösi kisnemeselek közül került ki, hanem a Nógrád megyében lakó Wathay János lett a befutó. A *Wienerisches Diarium* és a Hornyik János által megszólaltatott kecskeméti városi jegyzőkönyv egyetértenek abban, hogy a tisztújítás kezdeményezője Rákóczi Ferenc volt, valószínűleg ő jelölte Wathayt a tisztségre. Jelöltsége mellett szólt, hogy – rövid ideig – már hadakozott a kurucok oldalán, elkötelezettségét bizonyította. A XVII. század közepén született, életkora és jómódú középbirtokosi vagyona alapján megvolt a tekintélye a feladat ellátására.⁸¹

A tisztikar megújítására a szabadságharc éveit rendszeresen sor került. A tisztviselőket választó közgyűlések összehívásának joga a magyar szokásjog szerint a főispán hatáskörébe tartozott. Itt érkezünk el a kuruc megye vezetőjének problematikájához. Az 1659. évi LXXVI. törvény ugyanis a mindenkori nádort nevezte meg a törvényhatóság első emberének, akit a poszt üresedése esetén a helytartó helyettesített. A kuruc állam nádort nem választott. Pest megye főispáni tisztségének betöltésével kapcsolatban Rákóczi fejedelem nem rendelkezett.

A helyi köznemesség nem követett el még egyszer nyílt szakítást a rendi szokásjoggal, mint 1683. március 29-én. (Ekkor ugyanis Bulyovszki Ferenc, Pest megye Thököly Imréd

⁷⁵ MNL OL P 125. No. 4743. Pest megye közgyűlésének levele Esterházy Pál nádornak. Buda, 1707. október 5. „...ezért most Hercegséged levelét directa resolúciónkat suspendálván, Hercegségedet alázasosan kérjük, méltóztassék inkább akár ordinarius, akár substitutus vice-ispánságbéli tisztekre valakiket kandidálni, s azoknak neveit szokás szerint megküldeni, így sem egynek, sem másnak semminemű injúriája nem fog következni, meg kell azon állani, akit (áthúzott szó) érdemesebbnek illetvén választani mi fogunk...”

⁷⁶ Imre János legkorábbi alispáni megnevezése 1708. február 7-éről kelt. *Borosy – Szabó* 1991. 165. o., 193. regeszta.

⁷⁷ *Hornyik* 1866. 427. o.

⁷⁸ *Bánkúti* 1991. 17. o.

⁷⁹ Zlinszky János 1711. december 20-án jelentette be a Kecskeméti járásnak szolgabíróvá választását. *Iványosi-Szabó* 1996. 220–221. o. Bánovszky Ferenc perceptor pedig 1712. február 15-i megválasztásáról értesítette Kecskemét városát. *Iványosi-Szabó* 1998. 21. o.

⁸⁰ MLN PML IV. 23-b/1. 1711/1712. 5. r.

⁸¹ *Sarlay* 1934. 27–28. o.

hez küldött követe, azzal az indoklással kérte fel írásban a fejedelmet egy alispán jelölésére, hogy a főispáni irányítói feladatok a nádorról már rá szálltak.⁸²⁾

A megyei nemesség ugyanakkor komoly dilemmával nézett szembe. Döntenie kellett: vagy szakít a hazai hagyománnyal, ami az évenkénti tisztújítást írta elő, vagy megszegi a kodifikált törvényt egy új főispán kinevezéséért írt folyamodvánnyal. Sem előbbi, sem utóbbi nem kerülhetett szóba. Rendkívül jó ürügy lett volna ugyanis az ellenfél számára annak hangoztatására, hogy Rákóczi és hívei megsértették a szokásjogot vagy az országgyűlési törvényeket. Propaganda célú sajtótermék készült a szabadságharc éveiben, igaz, az az ónodi országgyűlésen kimondott trónfosztást ítélte el a leghatározottabban.⁸³ – A problémát hallgatással kellett kezelni.

II. Rákóczi Ferenc már 1703 végén, illetve 1704 elején sürgette az oldalára állt megyékben a tisztújítások végrehajtását,⁸⁴ amely – mint láttuk – Pest-Pilis-Solt megyében 1704 tavaszán következett be. Az egy esztendővel későbbi, valamint az 1710. évi tisztújító közgyűléseken Török András jászkun vicekapitány és udvari főhadnagy (vicemarsall) látta el az elnöki feladatokat.⁸⁵ Pálfi Mihály halála után hozzávetőleg háromnegyed évig a másodalispán, Pataky Gáspár állt a megye élén. Az 1706. évi tisztújítás során a levezető elnökség Darvas Ferenc főhadbiztosra esett.⁸⁶ A következő esztendőben a választott eljárók megerősítésére került csupán sor, amelyen külső levezető elnök nem volt jelen. Az 1709. évi közgyűlési választásra maga a fejedelem küldte el Beniczky László szenátort, aki április 8-án megjelent a tisztújításon.⁸⁷ A példák alapján úgy tűnik, a nádori Pest megyei főispáni jogköröket Rákóczi Ferenc a végleges megoldás megtalálásáig magához vette. A kuruc források ugyanakkor sehol sem tesznek említést a főispán személyéről, mintha a tisztség nem létezne. A kérdést nem lehet ilyen egyszerűen lezárni, ugyanis több megye, köztük Bars,⁸⁸ Hont,⁸⁹ Árva,⁹⁰ Bihar,⁹¹ Nógrád,⁹² Gömör,⁹³ Pesthez hasonlóan Rákóczitól kérték a levezető elnök személyének kijelölését. Bars és Árva megyék főispánja Erdődy György volt, Hont élén Koháry István állt, a Nógrádi közigazgatás feje Forgách Ádám volt. A gömöri nemesség életét Andrassy Péter irányította. Bihar főispánja hagyományosan a váradi püspök volt, a posztot a Rákóczi-szabadságharc éveiben Csáky Imre töltötte be. E személyek mind a király pártján maradtak. Esterházy Pál nádor mindezt országvilág előtt hirdette 1707 augusztusában közzétett propagandisztikus célú körlevelében.⁹⁴

⁸² MNL PML IV. 1-d. 1683/No. 4. „cum a revolutione unius anni sedes comitatum Pest Pilis et Solth irrestaurata vacaret, suprema directione supremi comitis eotum palatini, jam vero Deo Propitione in Celsitudine Vestra posita, hinc ut directio ejusdem comitatus accomodantius currere, et causantibus etiam via adaperiri possit humillime instant principales mei Pestiensis comitatus propositione super instauranda eadem sede, candidandorumque in officium vice comitis, quod antecederet Paulus Bélteki gessit, gratiosa declaratione.”

⁸³ *Gebei* 2013. 171. o.

⁸⁴ *Mészáros* 2005. 52. o.

⁸⁵ MNL PML IV. 23-b/1. 1704/1707. 20. p. Török András személyéről: *Bánkúti* 1996. 438. o.

⁸⁶ MNL PML IV. 23-b/1. 1704/1707. 31. p.

⁸⁷ MNL PML IV. 1-a/1. 9. k. 230. p.

⁸⁸ MNL OL G 19. II. 2. c. 1705. december. 2. p. 1706. december 18–19. p.

⁸⁹ MNL OL G 19. II. 2. c. 1708. július 10. p., és 1709. 137. p.

⁹⁰ MNL OL G 19. II. 2. c. 1706. március 25. p.

⁹¹ MNL OL G 19. II. 2. c. 1707. 27. p.

⁹² MNL NML XIV-3. C-5/6. 14–15. p. és Uo. XIV-3. C-5/8. 154–155. p.; MNL NML IV. 1. b. 25. 4., 11–12. p.; MNL OL G 19. II. 2. c. 1707. 111. p. és 1708. július 2. p.

⁹³ MNL OL G 19. II. 2. c. 1707. 162. p.

⁹⁴ *Gebei* 2013. 171. o. skk.

Úgy tűnik, hogy a fejedelem elsősorban azon megyék esetében tartotta kézben a tisztújításokat, melyek főispánjai a király hűségén maradtak. Rákóczi biztosai valószínűleg tevékenyen befolyásolták az alispánválasztások kimenetelét. Erre enged következtetni, hogy 1706-ban a levezető elnök az a Darvas Ferenc volt, akinek János nevű testvére lett a választás nyertese.

A kuruc közigazgatás vezető alakjai a hódoltság alatti menekült vármegye közéletében jelentős szerepet játszottak. Wathay János 1676-ban esküdként szerepelt a Pest megyei nemesi közgyűlés jegyzőkönyveiben.⁹⁵ 1683-ban a kurucok fogságába esett, ahonnan csak jelentős összegű váltságdíj megfizetése után szabadulhatott.⁹⁶ Ezt követően szolgabíróként szolgált 1686 őszétől valószínűleg a Váci járásban.⁹⁷ A Neoacquistica Commissio azonban birtokaitól 1702 folyamán őt is megfosztotta,⁹⁸ feltehetően ez is hozzájárult ahhoz, hogy a Rákóczi-szabadságharc kezdetén már a Nógrád megyei nemesi felkelő csapatok parancsnoki beosztásában találjuk. Utóda, Pálfi Mihály egy, a helyi közéletben jelentéktelen szerepet játszó, megyei hivatalok korábban nem viselő nagykőrösi kismemes lett, aki pár hónappal hivatalba lépése után elhalálozott.

A kuruc közigazgatás harmadik vezetője, Darvas János ugyancsak számottevő Pest megyei közigazgatási tapasztalattal rendelkezett, s egykor Thököly elkötelezett híve volt. Váci szolgabíróként részt vett a Habsburg ellenes nemesi felkelés megszervezésében, sőt 1683. július 28-án határozott hangú levélben követelte a kiváltságos rend mielőbbi táborba szállását.⁹⁹ Pozícióját a kahlenbergi csata utáni helyzetben is sikerült megőriznie. 1683 végén Dobay Jánossal és Guttay Istvánnal együtt követségben járt a nádornál, hogy elérje a megye adóterheinek enyhítését.¹⁰⁰ Darvas János szolgabírói tisztségéről 1686. június 20-án lemondott,¹⁰¹ de 1686 októberében már másodalispáni hivatalt viselt, mely tisztséget 1689. május 14-ig töltötte be.¹⁰²

A Thököly alatt megválasztott tisztikart ekkor váltották le az Esterházy Pál nádor személyes elnöklete alatt tartott közgyűlésen. Az elmozdítás hátterével kapcsolatban a kuruc mozgalomban történő részvételre nem találunk utalást a forrásokban, a szakmai alkalmasságot, illetve személyes bátorságot megkérdőjelező tényezőt viszont igen. Werlein István, a Budai Kamarai Adminisztráció vezetője, akit 1689. május 14-én választottak Pest megye alispánjává, úgy nyilatkozott róluk, hogy Ráday Gáspár alispán és a tisztviselők Rensing hadbiztost úgy félik, mint a pestist, nem mernek szót emelni ellene.¹⁰³ Az eltávolítás okai között szerepelhetett továbbá, hogy a tisztikar 1689. május 14-étől kizárólag a felszabadult Pesten és Budán tartotta tanácskozásait, ahova az addig döntő befolyást gyakorló nógrádi nemesek, köztük a Darvas és Ráday család tagjai nem kívántak átköltözni.

⁹⁵ Borosy 1984. 1818. regeszta.

⁹⁶ Sarlay 1934. 28. o.; Borosy 1985. 2021. regeszta.

⁹⁷ Borosy 1985. 2209., 2287. és 2351. regeszta.

⁹⁸ Soós 2008. 31–38. o.

⁹⁹ Szilády – Szilágyi 1863. CCCCXXXVII. dokumentum, 110–111. o.

¹⁰⁰ Borosy 1985. 2149. regeszta.

¹⁰¹ Borosy 1985. 2162. regeszta. A járás azonosítása lásd: Borosy 1985. 2218. regeszta.

¹⁰² Borosy 1985. 2224. és 2344. regeszta.

¹⁰³ MNL OL P 125. No. 4233. Werlein István Esterházy Pálnak. Buda, 1688. november 20. „Siquidem vero nullus adhuc Vice Comes adest, et modernus substitutus nec non iudices nobilium dictum commissarium ut pestem timent, nec ullus verbum dicere audeat.”

Darvas János Rákóczi melletti elkötelezettségét a Thököly mozgalmában betöltött múltja mellett a hivatalvesztés miatti tüske is fokozhatta. Ehhez járult hozzá, hogy a Darvas család Pest megyei birtokait a Neoacquistica Commissio szintén újszerzeményi területnek tekintette és lefoglalta.¹⁰⁴ Darvas a szabadságharc kitörésekor Wathay Jánoshoz hasonlóan Nógrád megyében viselt tisztséget, a másodalispánit 1699-től.¹⁰⁵ 1703 októberében a kurucok prefektusa Szécsényben és Füleken.¹⁰⁶ Bercsényi Miklós 1703 novemberében rábízta a Nógrád megyei kuruc csapatok ellátását.¹⁰⁷

Az utolsó kuruc alispán, Osztróluczky János korábban Zólyom megyében szintén alispáni és kuruc országgyűlési követi tisztséget töltött be.¹⁰⁸ A királyi táborral szembeni pártállása részben arra is visszavezethető, hogy bár Aszódra vonatkozó birtokait iratokkal tudta igazolni, az Udvari Kamara 1702 áprilisában mégis megfosztotta ottani uradalmától.¹⁰⁹ A négy Pest megyei alispán közül három az Újszerzeményi Bizottság kárvallottjaként szinte természetesen sodródott a kurucok táborába.

A kuruc nemesi közösség a háborús viszonyok között is igyekezett a régi hagyományok alapján a hivatali időt egy-másfél évre korlátozni, legalábbis a választások bizonyos és vélelmezhető időpontjai erre engednek következtetni (1704. május 14., 1705. május 24.,¹¹⁰ 1706. augusztus 14.,¹¹¹ 1707. november 23.,¹¹² 1709. április 8., 1710. július 7.). A hódoltság alatti és a Neoacquistica Commissio által megkárosított vezető családok egy részének viszszerzése a közéletbe szintén fontos hozadéka volt a kuruc tisztújításoknak.

A Budán tartózkodó hivatalnokok hasonló időközönként a törvényes keretek között a nádorral egyetértésben cselekedtek. A kuruc megye a szomszédos törvényhatóságokhoz hasonlóan tudomásul vette, hogy de facto II. Rákóczi Ferenc gyakorolja a főispáni jogkört.

A kettészakadt megye és az országgyűlések

A rendi Magyarországon a törvényhatóságok számára panaszaik hangoztatásának, valamint érdekeik érvényesítésének egyik legfontosabb színtere az országgyűlés volt. Ezért a helyi közösség számára nem volt mindegy, hogy ott ki képviseli, és miként érvényesíti érdekeiket. A Rákóczi-szabadságharc éveiben a királypárti nemesség 1708 és 1710 között Pozsonyban rendezett diétát. Az aulikus arisztokrácia ennek összehívását 1707 közepe óta szorgalmazta.¹¹³

A kuruc rendek 1705-ben Szécsényben, 1707-ben Ónodon rendeztek országos igényű rendi gyűlést. Előbbit maga Rákóczi Ferenc sem tekintette diétának, inkább egy lengyel mintát követő rendi szövetség megalkotása volt a célja.¹¹⁴ Az utóbbi a trónfosztás következtében országgyűléssé vált, de azt a királypárti arisztokrácia vezetője, Esterházy nádor

¹⁰⁴ Soós 2008. 31., 163., 169. o.

¹⁰⁵ Heckenast 2005. 107. o.

¹⁰⁶ Benda – Esze – Maksay – Pap 1955. 70. o., sz. n., lapalji jegyzet.

¹⁰⁷ MNL NML XIV-3. C-5/5. 38. p.

¹⁰⁸ Heckenast 2005. 320. o.

¹⁰⁹ Soós 2008. 31., 36. o.

¹¹⁰ MNL PML IV. 23-b/1. 1704/1707. 20. p.

¹¹¹ MNL PML IV. 23-b/1. 1704/1707. 31. p.

¹¹² Borosy 1987. 4586. regeszta.

¹¹³ Málnási 1933. 67–68. o.; Kalmár 2013. 211–212. o.

¹¹⁴ Gebei 2013. 162. o.

jogilag érvénytelennek és felségsértőnek tartotta.¹¹⁵ A fejedelem oldalán küzdő nemesség az adók felosztásával és módosításával foglalkozó gyűlést 1707 decemberében Kassán, majd egy évvel később Sárospatakon rendezett. Az országos gyűlések utóbbi típusát majd az 1715. évi VIII. törvénycikk helyezi szabályozott keretek közé, de hasonló tanácskozások már az 1690-es években is többször megrendezésre kerültek.¹¹⁶ A tanácskozásokon Pest megye képviselői is részt vettek.

Királyi megye

A budai közgyűlés királyi meghívó alapján 1708. január 26-án Mecséry Ádámot és Laczkovich László főjegyzőt küldte az országgyűlésre követnek.¹¹⁷ Mecséry Ádám az 1703-ig működő Budai Commissio tiktára volt, egyúttal Esztergom megye alispáni tisztségét is betöltötte¹¹⁸ és a sérelmeket összeállító bizottságba is bekerült.¹¹⁹

A tárgyalások mellett az országgyűlés első szakaszában, az 1708 és 1710 közötti ülésszakon a követeknek számos alkalommal kellett igazolni a katonaság járandóságának kifizetését.¹²⁰ Általában adóügyi kérdésekről kért a Budán tartózkodó alispán a legsürgősebben tájékoztatást.¹²¹ A kérésnek eleget is tettek, mivel 1708. december 20-án a két követ közös levélben tájékoztatott a várható országos adó mértékéről.¹²² A követeknek nem csupán számadási problémákkal kellett foglalkozniuk, hanem el kellett háritaniuk az ott-hon maradt tisztviselők feje fölött tornyosuló viharfelhőket is. Schweidler budai kerületi hadbiztos 1709 júniusában „Jaj, és ismét jaj lesz az alispánnak!” fenyegetéssel követelte kívánságainak teljesítését a magisztrátustól.¹²³ Laczkovich azt a feladatot kapta, hogy járjon közbe Esterházy nádornál a katonai végrehajtások leállítására érdekében.¹²⁴ A Pesten maradt ismerősök Laczkovich Lászlót közbenjárónak is felkérték egy-egy megfelelő hivatali állásba történő kinevezés érdekében.¹²⁵ Úgy tűnik, hogy a követek nem tartózkodtak folyamatosan az országgyűlés helyszínén. Laczkovich László felesége 1708. április 17-én írt a férjének Pozsonyból Pestre levelet,¹²⁶ jóllehet ezeken a napokon folyamatosak voltak tanácskozások.¹²⁷ A követet mégsem lehet mulasztással vádolni, mivel április 12. és május 13. között a sérelmeket összeállító bizottság tartotta üléseit, amelyen Mecséry Ádám képviselte a törvényhatóságot.¹²⁸

¹¹⁵ Gebei 2013. 171. o.

¹¹⁶ Iványi 1991. 201. o.; Szijártó 2006. 185. o.

¹¹⁷ Borosy 1987. 4384. regeszta; Országgyűlési követek, 12 132–12 133., továbbá 10 880. sor.

¹¹⁸ OGYK Gy. 700.499. sz. 14. p.; Országgyűlési követek, 12 132–12 140. sor.

¹¹⁹ OGYK Gy. 700.499. sz. 39. p.

¹²⁰ MNL PML IV. 1-f. 1704–1708. Imre János a jegyzőnek. Buda, 1708. április 13. 8. r.–9. v. , Uo. Imre János a jegyzőnek. Buda, 1708. április 10. 10. r.–v. Uo. 1709–1710./ Imre János Laczkovich László jegyzőnek. Buda, 1709. július 3. 14. r.–15. r.

¹²¹ MNL PML IV. 73. LI. 9. tétel (utóirat).

¹²² Kiss – Schramek 2006. 214. regeszta.

¹²³ MNL PML IV. 1-f. Imre János Laczkovich László jegyzőnek. Buda, 1709. június 4. 10. r.–11. r. „Vae iterum vae erit vice comiti.”

¹²⁴ MNL PML IV. 1-f. Imre János követnek. Buda, 1709. június 10. 26. r.–27. r.

¹²⁵ MNL PML IV. 73. LI. 4. tétel.

¹²⁶ MNL PML IV. 73. LI. 7. tétel.

¹²⁷ Szijártó 2005. 578. o.

¹²⁸ OGYK Gy. 700.499. sz. 40–49. p.

A szabadságharc utolsó éveiben szoros kapcsolatot tartott fenn a Budán tartózkodó csekély létszámú megyei közösség a követekkel. A ránk maradt levelek ugyanis sokszor öt-hat nap eltéréssel követik egymást.¹²⁹

Kuruc megye

A kuruc rendi gyűlésekkel kapcsolatosan sajnos még annyi adat sem áll rendelkezésünkre, mint a királyi esetében, mert az 1707 előtti nemesi közgyűlési jegyzőkönyvek rendkívül hiányos sorozatban maradtak ránk, s a szécsényi és ónodi országos gyűlések esetében nem maradtak fenn nagy számban naplók és aktagyűjtemények.

Rákóczi szakított az előző évszázadban rögzült szokásokkal, miszerint a megyéket két-két követ képviseli a diétákon. 1705-ben a szécsényi gyűlésre, amelyet eredetileg Rákos mezejére kívánt összehívni, a nemesség tömeges megjelenését várta.¹³⁰ Ennek ellenére Pest megyéből ketten írták alá a konföderáció szövetséglevelét: Pataky Gáspár másodalispán és Sziujártó István megyei követ (deputatus).¹³¹ 1707-ben Rákóczi a megyei tisztviselőket hívta meg az országgyűlésre.¹³² A nemességet a tisztviselők közül a szolgabírák képviselték.¹³³ A megyei követek ónodi munkájáról több adattal nem rendelkezünk. Az ugyanezen év végén Kassán rendezett tanácskozás célja az Ónon kivetett adó felosztása volt a megyék között, illetve a megállapított adózási egységek, a dicák számának növelése.¹³⁴ A törvényhatóság a gyűlésre Darvas János alispánt és Pataky Gáspárt küldte, akit ekkorra másodalispáni tisztségében Horváth András váltott fel.¹³⁵ A küldöttek hazatérésük után ismertették a kassai határozatokat és végrehajtásuk módját, egyéb tevékenységük ismeretlen számunkra.¹³⁶

Az utolsó országos igényű, concursus jellegű tanácskozást 1708 novemberében Sárospatakon tartották. Rákóczi elrendelte, hogy az adóbefizetések elszámolását is ekkor ellenőrizzék, ezért a törvényhatóságok képviselői nyugtáikkal jelenjenek meg. A gyöngyösi közgyűlés az alispánt (Darvas János), a helyettes alispánt (Horváth András), az adószedőt (Mágoocsy Mihály), a szolgabírákat és a főjegyzőt (Radványi Ferencet) jelölte ki a küldöttségbe.¹³⁷ A tanácskozáson a megjelentek között csupán Darvas János, Horváth András és Radványi Ferenc neve szerepelt. A többiek talán kimentették magukat a küldetés alól. Igaz Mágoocsy Mihály esetében elképzelhető, hogy a tanácskozás helyett az elszámolások töltötték ki idejét. A Pest megyei tisztviselők csekély hányadának hiánya természetesen eltörpül amellest, hogy Sárospatakon a dunántúliak mellett Pozsony megye küldöttei sem jelentek meg. A képviselettel szereplő törvényhatóságok között találjuk Nyitra, Komárom és Esztergom megyéket, de a fogalmazvány a követek nevét itt sem sorolja fel.¹³⁸

A királyi és fejedelmi közigazgatás valamelyest eltérően képviseltette magát az országos tárgyalásokon. A királyi tisztviselők a XVII. században kialakult renchez tartották

¹²⁹ Lásd a megelőző jegyzetekben közölt levelek keltezését!

¹³⁰ *Benda – Esze – Maksay – Pap* 1955. 328. o.

¹³¹ *Borovszky* 1911. 21. o.

¹³² *Borosy* 1987. 4555. regeszta.

¹³³ MNL PML IV. 1-a/1. 8. k. 49. p.

¹³⁴ *Takács* 1941. 149. o.

¹³⁵ *Borosy* 1987. 4582. és 4586. regeszta.

¹³⁶ *Borosy* 1987. 4606. regeszta.

¹³⁷ *Borosy* 1987. 4800. regeszta.

¹³⁸ MNL OL G 27. V. 1. a. (1708) 108–109. p.

magukat, a fontos kérdésekről rendszeresen egyeztettek a Budán tevékenykedő központtal. A kurucok ugyan a szécsényi országgyűlésre és a kassai adókiegészítés tanácskozására csupán két-két személyt küldtek, Ónodra és 1708-ban Sárospatakra azonban valószínűleg népe-sebb küldöttséget menesztettek. Ennek háttérében az állt, hogy Rákóczi a nemesség széle-sebb rétegeit hívta a tanácskozásokra.

A közigazgatás feladatai

Háború idején a hatóságok legfontosabb feladata a hadsereg számára szükséges ka-tonák, harceszköz, élelmiszer és adó biztosítása volt történelmi korszaktól függetlenül. Minden mást legfeljebb csak a hadakozás célját szolgáló kiegészítésnek tekinthetünk (pél-dául járványok elleni védelem). A Rákóczi-szabadságharc alatt a kettészakadt Pest megye is ugyanezekkel a problémákkal találta szembe magát, amelyekre különböző megoldási kísérletekkel válaszolt.

Királyi megye

A szabadságharc kitörését követően a katonaság által igényelt szolgáltatások száma folyamatosan gyarapodott. Az adóügyeket intéző Budai Commissio 1703. június 11-én elrendelte, hogy Szolnok várához Pest megye küldjön 200 munkást a falak megerősítése céljából. Hasonló tartalmú rendeletek egészen szeptember elejéig érkeztek a pesti megye-házára.¹³⁹ A nyár végén a Budai Commissio elrendelte a Buda megerősítésében történő részvételt is. Feltehetően ekkor már számoltak a tiszai védvonal összeomlásával, amely Szolnok elestével be is következett.¹⁴⁰ Szeptember végén ezért már csak Budára kellett munkásokat küldeni,¹⁴¹ a következő télen pedig 32 munkást kellett kiállítaniuk a pilisi falvaknak.¹⁴² A járásnyira zsugorodott megye 1704 nyarán összesen 160 kaszást rendelt ki, hogy a császári lovasság számára szénát kaszáljanak.¹⁴³

Elszórt adatok szerint a különböző vármunkákat Budánál folyamatosan folytatni kellett. Kuckländer esztergomi parancsnok ragaszkodott ahhoz, hogy az irányítása alatt álló várba a pátyiak szolgáltatassák a szükséges munkaerőt.¹⁴⁴ Mathias Vorster, az Anton Schweidlert váltó budai hadbiztos 1710-ben egy Szobnál tervezett híd felépítéséhez rendelt ki száz Pest megyei munkást.¹⁴⁵

A király és hadvezérei elvárták, hogy a megyék fegyverrel is segítsék a Rákóczi elleni harcot. Ezért 1703 júliusában és augusztusában királyi rendelet alapján részleges neme-si felkelést hirdettek. A közgyűlés először 400 katona kiállítását vállalta a tiszai átkelők védelmére.¹⁴⁶ A szeptemberi inszurrekció során a köznemességnek 110 lovast és 136 gya-logost, a főrendeknek 160 lovast, azaz összesen 406 fegyverest kellett kiállítaniuk, akiket

¹³⁹ Borosy 1987. 4213., 4216., 4242., 4291., 4305. regeszta.

¹⁴⁰ Borosy 1987. 4295. és 4305. regeszta.

¹⁴¹ Borosy 1987. 4315. regeszta.

¹⁴² MNL PML IV. 1-a./ 10/a. k. 35 p.

¹⁴³ Borosy 1987. 4349–4351. regeszta.

¹⁴⁴ Kiss – Schramek 2006. 207. regeszta.

¹⁴⁵ Kiss – Schramek 2006. 226. regeszta.

¹⁴⁶ MNL PML IV. 1-a/1. 7. k. 849. p.; Borosy 1987. 4258. és 4259. regeszta.

Forgách Simon parancsnoksága alá helyeztek.¹⁴⁷ A katonai és politikai helyzet 1704 kezdetére gyökeresen megváltozott. A kurucok átkeltek a Dunán, a Rákóczi párti Pest megye megalakult, ezért a nemesi csapatok valószínűleg feloszlottak. A harc folytatásához a király zsoldosok finanszírozását követelte a törvényhatóság maradékától, ám az ígért 507 Ft vajmi keveset segíthetett az ügynek.¹⁴⁸

A következő esztendőben a Dunántúl védelme érdekében ismét fegyverbe hívták az inszurrekciót. Az erre vonatkozó parancsot valószínűleg több helyről is a nemesi közösség tudomására hozták, amint ez Nádasdy Ferenc 1705. szeptember 21-i leveléből kiderül.¹⁴⁹ A különböző utasítások nem írták elő, milyen létszámú csapatot kell kiállítani. 30 fő gyűlt össze Budán, akiket Andrássy Pál rendelkezésére kellett volna bocsátani. A sereggel táborba szállt Petrovay László alispán is. A falvak leromlott állapota miatt végül a közigyelés kérelemmel fordult a nádorhoz a katonáállítás alóli mentességének elérése érdekében.¹⁵⁰ Esterházy Pál különböző forrásokból szerzett információk alapján meggyőződött a Buda körüli területek pusztulásáról, ezért Nádasdyt kérte Pest megye mentesítésére.¹⁵¹ Starhemberg 1707 májusában egyfajta kurucok számára kedvező semlegességgel vádolta meg Pest megyét, és ismételten felszólította fegyvereseinek kiállítására és császári táborba küldésére.¹⁵²

Újabb, hadszervezést célzó tevékenységre 1710-ből van adatunk. A kurucok hajdúborzolásával egyidejűleg, a tavaszi–kora nyári hónapokban a királyi megye is fegyvereket gyűjtött. 150 főt kellett kiállítani, kiknek csaknem harmadát 1710. május 22-én felfegyverezték.¹⁵³ Felszerelésük és ellátásuk azonban komoly hiányosságokat mutatott.¹⁵⁴ Kiállításukat a császári tisztek késedelmesnek találták.¹⁵⁵

A hadsereg számára az egyik legfontosabb fizikai szükséglet a szálláshely volt, különösen téli időszakban. Mivel Pest megye a frontvonalon feküdt, ezért a falvakban sokáig nem lehetett katonákat elhelyezni. Erre valószínűleg 1709/10 telétől nyílt ismét lehetőség, igaz, akkor is csupán a dunántúli településeken.¹⁵⁶ A pesti megyeháza 1705 decemberében hadikórházzá változott,¹⁵⁷ jóllehet I. Lipót 1697-ben az épületet minden beszállásolás alól mentesítette.¹⁵⁸

A tisztviselőknek a vonuló katonákat is kísérniük kellett, hogy a civil népesség és a fegyveres erők közötti súrlódásokat elsimítsák. Rabutin 1707 nyárutóján kapott parancsot arra, hogy erőt Erdélybe vezesse. A tábornok csapatainak kíséretére Sötér Ferencet jelölte ki, aki életkorára tekintettel csak hosszú vonakodást követően fogadta el a felkérést. A császári tábornok egészen Szegedig tartott ígényt a korábbi alispán szolgálataira, akit Péterváradon keresztül kívánt hazajuttatni.¹⁵⁹ Sötér Ferenc tekintélyére szüksége lehetett

¹⁴⁷ Borosy 1987. 4308., 4311. regeszta.

¹⁴⁸ Borosy 1987. 4344. regeszta

¹⁴⁹ Kiss – Schramek 2006. 187. regeszta.

¹⁵⁰ Kiss – Schramek 2006. 188. regeszta.

¹⁵¹ Kiss – Schramek 2006. 190. regeszta.

¹⁵² Kiss – Schramek 2006. 198. regeszta.

¹⁵³ Bánkúti 1996. 778–779. o.

¹⁵⁴ Bánkúti 1996. 805–806. o.

¹⁵⁵ Bánkúti 1996. 807. o.

¹⁵⁶ Kiss – Schramek 2006. 217. és 221. regeszta.

¹⁵⁷ Kiss – Schramek 2006. 193. regeszta.

¹⁵⁸ MNL PML IV. 80-b. No. 8.

¹⁵⁹ Bánkúti 1996. 420. o.

a falvakban a császári hadvezetésnek, mivel az alispáni szék Petrovay László halála miatt megüresedett.

A későbbi években a császári erők melletti egyik legaktívabb tisztviselőnek Sibolthy Sándor bizonyult. 1709-ben 54 napot töltött Lackstädt váci parancsnok mellett, 1710-ben utánpótlást szállított a földvári állásokba, 1711-ben a királyi sereget kísérete Debrecenbe.¹⁶⁰

A szabadságharc alatt a kulcsfontosságú dunai átkelőhelynél, a dunaföldvári sáncoknál rendszeresen kellett szolgálatot biztosítani. 1709. november 10-én például Durcsányi Ferenc megyei főhadbiztos, majd az ő vonakodása miatt Miklosics Gergely szolgabíró arra kapott alkalmi megbízást, hogy a Solti járásból élelmiszereket szállítson a császári erőknek Földvára.¹⁶¹ A megye rendelkezett itt egy állandó biztossal is Slovenicz Mihály személyében.¹⁶²

A királyi megye adóterhei rendkívül változatosak voltak a szabadságharc éveiben. Az 1702/1703 adóév közterhét az 1703 márciusában Bécsben rendezett adóügyi tárgyalásokon véglegesítették 4 000 000 Ft-ban.¹⁶³ Esterházy Pál nádor kérelmezte az adóteher csökkentését, azonban I. Lipót a kérelem elbírálását a Miniszteriális Konferencia hatáskörébe utalta, amely nem hozott döntést a kérdésben.¹⁶⁴ Az utolsó legitim rendi gyűlés alkalmával az ésszerű alku az adó összegéről az udvar és a magyar nemesség között elmaradt. A nyáron kibontakozó szabadságharc azonban az adóbehajtást ellehetetlenítette.

Pest megyére a háború kitörésének évében 52 108 Ft 10,5 krajcár adó esett. Az előző évi hátralékok törlesztésével együtt terményben és készpénzben azonban 57 029 Ft 18 dénárt fizetett be a törvényhatóság, miközben 2086 Ft-tal a községek a folyó évi kivetésből még mindig hátralékban maradtak.¹⁶⁵

A Budán tanácskozó közgyűlés 1703 októberének végétől értesült a háború miatti első adókönyvtésekről. I. Lipót 1703. december 17-én kelt pátensében elengedett minden további adótartozást, amit azonnal közhírré tettek.¹⁶⁶ A készpénzadó súlya ugyanakkor egyre jobban csökkent, a terményellátmányé nőtt a királyi megye kötelezettségei között. A Csepel-sziget terhére elszállásolt katonák javára 1703 novemberében 350 vágómarhát, 2018 mérő zabot és 1500 szekér szénát kellett volna beszolgáltatni. Emellett a katonák sör- vagy borellátmányra is jogosultak voltak.¹⁶⁷

A császári haderő a háború későbbi éveiben rendre újabb és újabb terményigénnyel jelentkezett, amelyekkel kapcsolatban Esterházy Pál nádor kisebb könnyítéseket tudott elérni, illetve egyes esetekben lehetőség nyílt a készpénzmegváltásra.¹⁶⁸ A Haditanács

¹⁶⁰ MNL PML IV. 23-b/1. 1711/1712. 5. v.

¹⁶¹ Borosy 1987. 4387. regeszta.

¹⁶² MNL PML IV. 23-b/1. 1711/1712. 3. r.

¹⁶³ Iványi 1991. 198–201. o.; Szűjártó 2006. 190. o.

¹⁶⁴ MNL OL G 25. III. 2-a. 4. p.

¹⁶⁵ Borosy 1987. 4320. regeszta; MNL PML IV. 1-a/1. 906. p.

¹⁶⁶ Borosy 1987. 4321. regeszta; Iványi 1991. 195. o.; Hornyik 1866. 268. o.

¹⁶⁷ Borosy 1987. 4331. és 4336. regeszta.

¹⁶⁸ Pfefferschoven 1704-ben több ízben összesen mintegy 7000 mérő kenyér- és 4000 mérő takarmánygabona beszolgáltatását írta elő Pest megye számára, amelyek beadása komoly nehézségeket jelentett. Borosy 1987. 4340., 4345., 4352. regeszta. Thavonat báró és Esterházy Pál a következő esztendőben megállapodott arról, hogy a király hűségén maradt 11 megye 30 000 mérő búzát és 480 vágómarhát juttat Bécsbe. Egyes adatok arra utalnak, hogy Pest megyét a nádor részlegesen mentesítette a beszolgáltatási kötelezettség alól. Iványi 1991.

ugyanis úgy vélte, hogy a megyék bőségesen rendelkeznek terménnyel, amit eladni nem tudnak, a sereg pedig rászorul. A beszolgáltatások hadiadó részeként történő elszámolását természetesen kilátásba helyezték.¹⁶⁹

Új szolgáltatási kötelezettségként jelentkezett Pest megyében 1705 őszétől a tűzifa-szállítás a Budán tartózkodó helyőrség részére, amit eleinte nem ingyen követelt a budai várparancsnok. Pfefferschoven 1500 öl tűzifa kivágásáért és Budára fuvarozásáért ölenként 25 dénárt kínált, azaz a teljes mennyiségért 375 Ft-ot.¹⁷⁰ Az ár rendkívül nyomottnak tűnik. A közgyűlés lehetetlennek tekintette a követelés teljesítését, mégis megszavazta. Az eset érdekessége, hogy a határozat végrehajtását Schweidler hadbiztos kivette a civil hatóságok kezéből.¹⁷¹ A hadbiztos követelt 60 mázsa húst a Péterváradon lábadozó katonák részére, amelynek beszámítását a számadások során megígérte.¹⁷² Ennek szokásos katonai elszámolási értéke 20 Ft-ot tett ki.¹⁷³

Természetesen nem csupán szabályozott körülmények közötti terményszállításokkal találkozunk a forrásokban. A Szentendrei-sziget lakóinak 1707 nyarán rekvirálásokat kellett elszenvedniük.¹⁷⁴

Az egyre kuszább helyzet végül lépéskényszerbe juttatta a megyei hatóságokat. A Haditanács és Esterházy Pál segélykérő leveleket kaptak 1708-ban, hogy a király hűségén maradt Pilisi járás terheit enyhítsék és megakadályozzák Pfefferschovent abban, hogy a malmokra különadót vessen ki.¹⁷⁵

A szabadságharc utolsó éveiben porciók alapján vetették ki a hadiadót a nádori porták száma után. Az első ilyen alapon készített kirovás az 1708/1709. évben volt érvényben, amelyet egy nádori konkurzus állított össze.¹⁷⁶ A kivetés alapját az 1702. évi országos portaösszesítés adta, melynek alapján Pest megyére az 1709/1710. évben 1853 porció jutott.¹⁷⁷ A katonai nyomásgyakorlás az adóbehajtás szempontjából eredményes volt, mivel a törvényhatóság saját bevallása szerint hiánytalanul teljesítette kötelezettségét.¹⁷⁸

A szabadságharc utolsó évének adóterhérről a királyi megye esetében semmilyen forrással nem rendelkezünk. A katonák elszállásolása, az átvonuló egységek élelmezése azonban nem kis terhet jelentett. Ezt csak fokozták a magasabb rangú parancsnokok különleges

197. o. E törvényhatóság, Buda és Pest szabad királyi városok, továbbá Esztergom megye egy része 471 köből búza volt az említett teherből. Sőt, egy megállapodás értelmében Pest megye minden mérő búzát 1 Ft 15 krajcár készpénz befizetésével megválthatott a szállítási nehézségeire tekintettel. Kiss – Schramek 2006. 180. és 182. regeszta. Schlick tábornok valószínűleg újabb gabonaszállítást rendelt még el 1705 augusztusában. Uo. 185. regeszta. Majd még ez év decemberében ismét Pfefferschoven rendelte el 500 mérő búza és 50 darab vágómarha beadását. Borosy 1987. 4372. regeszta.

¹⁶⁹ Iványi 1991. 196. o.

¹⁷⁰ Kiss – Schramek 2006. 189. regeszta.

¹⁷¹ Borosy 1987. 4371. regeszta.

¹⁷² Kiss – Schramek 2006. 192. regeszta.

¹⁷³ Az 1683 és 1751 között megjelent szabályzatok egységesen fontonkénti 2 krajcár jóváírást tartalmaztak a hús természetbeni szolgáltatása esetére. 600 font esetében ez 20 Ft-ot (1200 krajcárt) tett ki. Schramek 2011. 38–48., 54–57. o.

¹⁷⁴ Kiss – Schramek 2006. 199. és 206. regeszta.

¹⁷⁵ Kiss – Schramek 2006. 209–212. regeszta.

¹⁷⁶ Szabó 1910. 35. o.; Szíjártó 2006. 194. o.

¹⁷⁷ Iványi 1991. 199., 422. o.

¹⁷⁸ Kiss – Schramek 2006. 228. regeszta.

igényei: Pálffy tábornagy számára például 1710. novemberi budai tartózkodása alatt sárgadinnyét és szőlőt kellett vásárolni.¹⁷⁹

A pénzügyek kezelése komoly zavarok között folyhatott. Imre János, aki sokáig adószedője is volt a törvényhatóságnak, a szabadságharc alatt az 1703 és 1711 közötti évekből mintegy 20 418 Ft sorsáról nem tudott számot adni.¹⁸⁰ A hátralékot a megye 1727-ben a korábbi perceptor tápióbicskei birtokain próbálta meg behajtani.¹⁸¹

A lakosság fizikai megmaradásának védelme a szabadságharc éveiben akarva-akaratlanul a tisztikar kötelességévé vált. A magisztrátusok ezért a katonák pusztítását kívánták megelőzni. 1705 októberében Nehem péterváradí várparancsnoknál elérték, hogy a vezetése alatt álló rácoknak tiltsa be a portyákat.¹⁸² A parancs azonban valószínűleg végrehajthatatlan maradt, mivel a bécsi Haditanács egy esztendővel később Pest megye ismételt panaszára az alábbiakat írta a Kancelláriának: „A folyó hó 15-én bent jegyzett Pest Pilis és Solt törvényesen egyesült, hűségükben megmaradó vármegyék prelátságainak, mágnásainak, báróinak és nemeseknek a szegedi és péterváradí parancsnokság alatt álló rác katonaság gyakran ismétlődő gyújtogatásairól, gyilkosságairól, a lakosság fogságba hurcolásáról és állatrablásairól szóló tudósítását szomorú szívvel hallottuk, azok megtorlását vezénylő tábornokainknak nem is oly régen ismételten meghagytuk.

A most dúló beháború alatt a rácok kihágásai, rendezavarásai mindenfelé elterjedtek, és számuk olyannyira megnőtt, hogy azokat [a rácokat] a lázadókhoz hasonlóan, amíg Isten kegyessége békét nem teremt, a mindenhol szükséges német katonaság hiányában megzabolázni és a katonai fegyelemre szoktatni nem lehet. E gyászos esetek jelenleg olybá tűnnek, hogy azokat inkább meg kell siratni, mint elég hatékony segítséggel orvosolni lehet.”¹⁸³

Lasztóczy László Bécsben dolgozó ügyvivő 1707. január 5-én még kendőzetlenebbül fogalmazta meg a helyzet kilátástalanságát: „...aminthogy a Felséges Haditanács... megvallja azt is, hogy olyan istentelen effrenata natio az mostani időben azon rácság, hogyha csak mindeniknek egy-egy fegyveres német nem áll a háta megett, lehetetlen, hogy teljességgel mindennemű excessusoktul avocáltathassanak...”¹⁸⁴

¹⁷⁹ Kiss – Schramek 2006. 236. regeszta.

¹⁸⁰ Borosy – Kisfaludy 1993. 2225. regeszta.

¹⁸¹ Schramek 2011. 122. o.

¹⁸² Kiss – Schramek 2006. 191. regeszta.

¹⁸³ MNL PML IV. 1-c/2. 1706. No. 3. Udvari Haditanács átírtata a Magyar Kancelláriának Bécs, 1706. november 23. (Egyszerű másolat.) „Ex ipsius insinuatō de decima quinta mensis currentis intronotata dominorum praelatorum magnatum, baronum et nobilium comitatum Pest Pilis et Soldt articulariter unitorum in fidelitate perseverantium de crebris et licentiosis Rascianae militiae generalatui Szegediensi et Petrovaradiensi subjectae invasionis quasi hostilibus, percorum abactionibus, pagorum exustionibus miserorum incolarum vel plane interemptionibus aut saltem in captivitatē abductionibus gravamina condolenti aere et animo percepta nec non saepius et haud ita pridem reiterato commendantibus generalibus bellici ut similes nefarios ausus severe cohibeant inunctum fuisse.

Quinam vero vigentibus perduellionis modernae motibus excessus et disordines Rascianorum undique dispersorum adeo exrevisent, ut illi instar ipsorummet rebellium usque ad pacatiora concedente Numine tempora nequaquam debite refrenari, nec in disciplinam, uti par esset regularem ob defectum necessarii ubique Germani militis redigi possint. Luctuosa haec exempla deporenda potius, quam remedio sat efficaci lenienda in praesenti videri.”

¹⁸⁴ MNL PML IV. 1-c/2. 1707. No. 2.

A tisztviselők megpróbálták elérni a kivetett adó és más terhek könnyítését. A közgyűlés 1707 nyarán a terményszállítások mérséklését kérelmezte.¹⁸⁵ A pátýiak érdekében jártak el 1708 nyarán, hogy ne kényszerüljenek Esztergomban ingyenmunkát végezni.¹⁸⁶ A kérvényeket valószínűleg sovány eredmények kísérték.

A katonaság ellátásának kérdései mellett a pestis elleni védekezés szerepelt a közigazgatás feladatainak listáján. A megyei közgyűlés 1707. december 31-én ígéretet tett arra a Magyar Kancelláriának és a nádornak: amint biztos hírekhez jutnak a járványról, azokat késlekedés nélkül továbbítják részükre.¹⁸⁷ A háború azonban ekkor nem tette lehetővé, hogy a fertőzött területeket elzárják az egészséges területekkel való kapcsolatoktól. A járvány 1709-ben csapott le teljes erejével, amely eleinte a három alföldi járás területét érintette. A katonaság védelme érdekében 1709 őszén e területekre nem kívántak senkit elszállásolni.¹⁸⁸ A vonatkozó hadbiztosági döntés azonban nem ismert számunkra. A védekezés minimumaként a szomszédos Fejér megyét értesítették a Tolna megyei Madocsa környékén pusztító betegségről.¹⁸⁹ Az információk forrása a Dunaföldvár környékére megyei hadbiztosként kirendelt Slovenicz Mihály lehetett. A védekezésre irányuló erőfeszítések szinte tökéletesen eredménytelennek bizonyultak. A közgyűlés becslése szerint Pest megye alföldi területein mintegy 15 000 fő veszítette életét 1709-ben.¹⁹⁰ Az adat feltehetően túlzó, mivel a demográfusok Pest megye népességét 1695 körül mindössze 20 000, 1715-ben pedig 40–45 000 fő körülire becsülik.¹⁹¹ A tisztviselők valószínűleg nem hajtották végre a józanész diktálta feladatokat, mivel 1711 szeptemberében ismét Pfefferschoven utasította a közgyűlést arra, hogy százárokat rendeljen a megyébe vezető utakra, továbbá gyanús személyeket ne engedjenek be, az elhullott állatokat földeljük el.¹⁹²

A királyi megye feladatköre tehát elsősorban a katonaság ellátására szorítkozott, minden más háttérbe szorult. Schweidler hadbiztos és Pfefferschoven nem egyszer ragadta magához a közigazgatás irányítását, amikor a tisztviselők lassúságát vagy vonakodását tapasztalta, vagy tapasztalni vélte. Az alispán esetében ezen kívül még számolhatunk azal, hogy egyfajta familiárisi szolgálatként kisebb-nagyobb megbízásokat Esterházy Pál részére is el kellett végeznie. Az alispán legalábbis a Budai Kamarai Inspekció vezetőjétől átvett 1000 Ft kezelésével kapcsolatban kért utasítást a nádortól.¹⁹³ Várad felől érkező ökrök útjának biztosítására tett ígéretet főispánja felé a szabadságharc befejezését követően két hónappal.¹⁹⁴

¹⁸⁵ Kiss – Schramek 2006. 199. regeszta.

¹⁸⁶ Kiss – Schramek 2006. 207–208. regeszta.

¹⁸⁷ Kiss – Schramek 2006. 204. regeszta.

¹⁸⁸ Kiss – Schramek 2006. 217. regeszta.

¹⁸⁹ Kiss – Schramek 2006. 218. regeszta.

¹⁹⁰ Kiss – Schramek 2006. 225. regeszta.

¹⁹¹ Őri 2004. 193–242. o.

¹⁹² Kiss – Schramek 2006. 239. regeszta.

¹⁹³ MNL OL P 125. No. 2509.

¹⁹⁴ MNL OL P 125. No. 2510–2511.

A kuruc megye

A Rákóczi pártjára került nemesség hasonló feladatokkal találta szembe magát. Katonával, élelemmel és pénzzel kellett segíteni a fejedelem táborát. A harcok folytatásához ezen az oldalon is emberre volt szükség. Fentebb már említettük, hogy Rákóczi Ferenc 1704 koratavasán Pest megyében is meghirdette a nemesi felkelést, melynek élére Jánossy Jánost nevezte ki. Az inszurrekció kiállításával kapcsolatban nem rendelkezünk részletes adatokkal, azonban tudjuk, Kecskemétről februárban 224 főt soroztak be a kuruc seregbe, s a következő hónapban ez a szám 628-ra gyarapodott. A jelentkezők buzgalmát a rácok közelségében kell keresni. A kezdeti lelkesedés megszűnt az alföldi mezővárosban, amikor kiderült, hogy a fegyvereseket nem a szerbek távoltartására, hanem a felvidéki, vagy dunántúli hadszíntéren kívánják bevetni.¹⁹⁵

A nemesi felkelést Rákóczi és Bercsényi többször is fegyverbe szólította, többek között 1705 decemberében.¹⁹⁶ A következő esztendei inszurrekcióba Pest megye ismételtelen nem küldte el fegyvereseit.¹⁹⁷ A sárospataki gyűlés 1708 végén rendelkezett a kérdéstről, 1709. április 8-án a közgyűlésen ténylegesen meghirdették a fegyveres harcot.¹⁹⁸ A kiváltságosok táborba szállása azonban mindannyiszor elmaradt. A nemesek előnyben részesítették a kötelezettség készpénzben történő megváltását.¹⁹⁹ A hadba vonulás elmaradásának okaként a források megemlítetik, hogy Cegléden, Nagykőrösön és Kecskeméten kívül nem élnek nemesek a megyében, a városlakók pedig saját javaik védelmével vannak elfoglalva.²⁰⁰ Az 1709. évi felkelést a három városban élő nemesek esetében a pestisjárvány is akadályozta. A fentiekre tekintettel a kiváltságosok 1000 Ft-tal váltották meg a szolgálatot.²⁰¹ A kötelezettségnek a többség eleget tett, 806 Ft folyt be a pénztárba. A késlekedőket 25 Ft bírsággal sújtották.²⁰² Egy évvel később 968 Ft-tal fizették meg a személyes katonai szolgálatot.²⁰³

A kuruc fegyveres erőknél a nemesi felkelők mellett azonban a lakosság soraiból is toborozniuk, illetve alkalmanként sorozniuk kellett. 1707 elejéről vannak adatok gyalogosok kiállítására vonatkozó késlekedésről, ami miatt Pataky Gáspár másodalispánt végrehajtással fenyegették meg.²⁰⁴ A hadállítás módját a sárospataki gyűlésen 1708 decemberében hozott határozatok tartalmazták: minden 50 Ft adóteher után egy felfegyverzett hajdút kellett kiállítani Csajági János ezrede részére. Ha a törvényhatóság nem tudott megfelelő fegyverzetet biztosítani, helyette 7 Ft-ot kellett fizetni.²⁰⁵ A budai rácok 1709 márciusában a Gödöllő környéki falvakban hajdúkat toborzó Csajági János embereit megtámadták és néhányukat Budára vitték. A rácok a közeli falvak lakóit megfenyegették, hogy fogságra vetik őket és felprédálják javaikat, ha a hajdúkat kiállítják. Az esetről tájékoztatták Bercsényit. A megye a körülményekre tekintettel kérte, hogy Csajági előző évi engedélyéhez

¹⁹⁵ Bánkúti 1998. 9. o.; Iványosi-Szabó 1979. 309–311., 314. o.

¹⁹⁶ Borosy 1987. 4408. regeszta.

¹⁹⁷ Takács 1941. 112. o.

¹⁹⁸ Borosy 1987. 4865. regeszta.

¹⁹⁹ Borosy 1987. 4657. regeszta.

²⁰⁰ Borosy 1987. 4865. regeszta.

²⁰¹ Borosy 1987. 4921–4922. regeszta.

²⁰² Borosy 1987. 4933. regeszta.

²⁰³ Borosy 1987. 5056. regeszta.

²⁰⁴ Bánkúti 1996. 375. o.

²⁰⁵ Takács 1941. 208. és MNL PML IV. 73. Mr. II. B. 5. tétel.

hasonlóan, a Duna menti falvak pénzzel válthassák meg a hajdúállítást.²⁰⁶ A következő év nyarán kizárólag fegyveres kísérettel lehetett a toborzási parancsnak eleget tenni, a lakosság már nem hallgatott a tisztviselők leveleire sem.²⁰⁷

A katonaszökevények üldözése 1705 óta többször is napirendre került, amit a szolgabírák végeztek. Ez legtöbbször kimerült abban, hogy a megyéből kiállított katonák esetében megeskették lakóhelyük bíróját, hogy a katonák nem tértek haza.²⁰⁸ Ennek ellenére előfordult, hogy csapatban rabló szökevényeket sikerült kézre keríteni.²⁰⁹ A szabadságharc utolsó éveiben már csak dezertőrök letartóztatását sürgető rendeletek érkeztek a Pest megyei magisztrátushoz, sikerekről nem értesülünk.

A kuruc csapatokat éppúgy a civil lakosság házaiban kellett elszállásolni, mint a császári sereget. Csáky Mihály tábornok és Csajági János egységei 1706/1707 telét töltötték Nógrád és Pest megyékben.²¹⁰ A következő télen Sőtér Tamás ezredét helyezték ide.²¹¹ Utoljára 1708/1709 telén értesülünk kuruc csapatok elszállásolásáról. 1708. december 29-én hirdették ki, hogy további 456 fegyveres érkezik a törvényhatóság területére.²¹² 1709/1710 telén a kuruc katonák biztonságát valószínűleg nem lehetett garantálni a falvakban, különösen a romhányi csatavesztés után. Az elszállásolt katonák ellátása egyes adatok szerint akadozott.²¹³ A lakosok pedig arra panaszkodtak, hogy a katonák alkalmyszerűen még ruháiktól is megfosztották őket.²¹⁴

A kuruc megyében a királyiéhoz hasonló hatáskörrel szintén biztosokat alkalmaztak a lakosság védelmében.²¹⁵ A hivatal azonban rendkívül népszerűtlennek bizonyult, mivel azt pénzbüntetés terhe mellett nem lehetett visszautasítani.²¹⁶ Valószínűleg a megyei főbiztos tekintélyének emelése érdekében Horváth András másodalispán látta el ezt a feladatkört is 1709-ig.²¹⁷ A főbiztos mellé járási illetékességű kommisszáriusokat rendeltek, akiknek a falvakat kellett járniuk, hogy az adóbefizetést megsürgessék.²¹⁸

A háború folytatásához, illetve a közigazgatás működtetéséhez nélkülözhetetlen források között a pénznek kiemelt jelentősége volt. Nem véletlen, hogy a Rákóczi oldalára álló nemesség az adóztatás megszervezését kezdte meg a legkorábban, 1704 februárjában. E tény alapján részletesebb vizsgálatnak kell alávetni Rákóczi Ferenc 1704. január 31-én alkotott Ung megyei adózást tiltó rendeletét, hogy az vajon általános vagy kizárólag egy megyére érvényes előírásokat fogalmazott-e meg.²¹⁹

A Pest megyei adóztatás szintén jó néhány különös vonással rendelkezik. A magisztrátus a török hódoltság alatti hagyományokhoz visszatérve a szolgabírákat bízta meg az adó

²⁰⁶ MNL PML IV. 73. Mf. cs. 15. tétel.

²⁰⁷ MNL PML IV. 73. 24/4. tétel.

²⁰⁸ MNL OL G 19. III. 2. c. 1705. július 34. p.

²⁰⁹ Borosy 1987. 4520. regeszta.

²¹⁰ Borosy 1987. 4546. regeszta.

²¹¹ Borosy 1987. 4647. regeszta.

²¹² Borosy 1987. 4820. regeszta.

²¹³ MNL PML IV. 73. Mf. cs. 16. tétel.

²¹⁴ MNL PML IV. 73. Mf. cs. 3/2. tétel.

²¹⁵ Borosy 1987. passim.

²¹⁶ Borosy 1987. 4575. regeszta.

²¹⁷ Borosy 1987. 4661. regeszta.

²¹⁸ Borosy 1987. 4741. regeszta; *Bánkúti* 1995. 652. o.

²¹⁹ *Takács* 1941. 119. o.

kezelésével, jóllehet 1689-től kezdve Pest megyében is állandósult az adószedői tisztség. A járásokban nem egyidejűleg kezdődött az adóztatás. Totth András szolgabíró már 1704 februárjában adót hajtott be. A Kecskeméti és Solti járásokban azonban csak 1705-ben és 1706-ban kezdték szedni.²²⁰ (Sajnos utóbbi két járás számadása nem maradt fenn.) A Kecskeméti körüli területek megkésétt adóztatására magyarázattal szolgálhat, hogy a három alföldi mezőváros, Kecskemét, Nagykőrös és Cegléd 1704-ben mintegy 26 000 Ft-ot fizetett a nemesi felkelés megváltásaként.²²¹ Az intézkedés felveti a kérdést, hogy az említett települések miért közvetlenül fizettek a kincstár számára. A válasz talán az, hogy a városok a megye joghatósága alatt adóigazgatási szempontból speciális helyzetbe kerültek a kuruc államban. Ezt megerősíti a közgyűlés 1707. április 16-án kelt levele, amely egyértelműen a három város kiszakítását említi.²²²

A szolgabírói számadásokat 1708-ban vizsgálták felül. Az eredmények bürokratikus problémákat tártak fel. Totth András 567 Ft-ot kényszerült saját pénzéből a megyei kasszába fizetni, mivel azzal nem tudott elszámolni.²²³

A kuruc állam 1706-ban a rézpenz elértéktelenedése miatt kényszerült hadiadó bevezetésére a régi nádori porták számának alapján. Pest esetében a teljes megye 117 portájára vetették ki az adót, jóllehet a dunántúli községek, hozzávetőleg a Pilisi járás, nem tartozott Rákóczi uralma alá. 1706/1707-re a törvényhatóság 17 482 Ft 50 dénár hadiadóval tartozott, de ennek nagy részét gyapjú, csizma, ökör és bőr formájában, azaz természetben kellett beadni.²²⁴ Később a fizetési kötelezettséget Rákóczi fejedelem eltörölte.²²⁵

Az ónodi országgyűlés a dica alapú adóztatást honosította meg, melynek bázisát a termelőerők országos összeírása képezte. Az adó alapjának tekintették mind az ipari, mind a mezőgazdasági jövedelmeket, függetlenül tulajdonosuk társadalmi pozíciójától. A nemesek adófizetőkké lettek, mint korábban a jobbágyok. Sőt, egy nemesi dica havi 30, a paraszti viszont csupán 20 dénár adó alapja lett.²²⁶

Az új szabályozás célja a cotributio, illetve annak alapjának emelését szolgálta. Az új rendszerben az ügyek összetettebbé váltak, amelyre az igazgatási apparátus is reagált. A nemesség 1707. november 23-án pénztárnokká (conservator casse pecuniariae) választotta Mágocsy Mihályt, akinek az adóbevételekről kellett számadást készítenie.²²⁷ Az 1707/1708. évi adó nagyságát a kassai rendi gyűlésen állapították meg. Eszerint az alábbi mennyiségű adót kellett volna behajtani.²²⁸

²²⁰ Borosy 1987. 4685. regeszta; MNL PML IV. 1-a/1. 9. k. 72–74. p.

²²¹ Archivum Rákóczianum I. oszt. 9. k. 162. o.

²²² MNL OL G 19. III. 2. c. 1707. április. 46. p. „...az három városok, kikből állott az portáknak nagyobb része az vármegyétől eximáltattak.”

²²³ Borosy 1987. 4739. regeszta.

²²⁴ Takács 1941. 126–129. o.

²²⁵ Bánkúti 1996. 424. o.

²²⁶ N. Kiss 1980. o.

²²⁷ Borosy 1987. 4589. regeszta.

²²⁸ Takács 1941. 170. o.

	<i>Dikaszám</i>	<i>Beadandó lovak száma</i>	<i>2 Ft-jával fizetendő tétel</i>	<i>Egyéb kontingensből jutó tétel</i>
Paraszti dica	29 781,25		59 563 Ft	8190 Ft 34 d
Nemesi dica	1995		3990 Ft	1995 Ft
Katonai dica	31		63 Ft	
Ló subsidium		19		598 Ft 50 d
<i>Összesen</i>	<i>31 807,75</i>	<i>19</i>	<i>63 616 Ft</i>	<i>10 783 Ft 84 d</i>

1. táblázat: A Pest megye 1707/1708. évi kuruc adóterhei

Az összeg maradéktalan befizetése elmaradt, mivel a parasztság 14 439 Ft (ezüst) hátralékot halmozott fel.²²⁹

A terhek ezt követően sem csökkentek, sőt a kuruc fennhatóság alatti területek zsugorodásával tovább emelkedtek. A sárospataki gyűlés 22 825 Ft, 5706 kassai köből búza, 11 412 kassai köből zab, 4382 mázsa 40 font hús beszolgáltatását írta elő Pest megyének, a hajdúk kiállításáról pedig fentebb már volt szó.²³⁰ A nemesség és a parasztság egyformán megpróbált kibújni a fizetési kötelezettség alól, erre a törvényhatóság népének még a fejedelmi és a helytartói hivatal költségeire is külön járandóságot kellett fizetnie.²³¹ A lakosság végül több mint 10 000 Ft-ot nem fizetett be a teherből.²³²

A későbbiekben országos gyűlés újabb általános adókvivetést nem készített. Rákóczi és serege egyre inkább utalványokban juttatta élelemhez és készpénzhez a sereget. A kuruc adórendszerben bekövetkező szerkezeti, és a személyi változások ismét alakították a megyei adóztatási apparátust. Mágocsy 1709-től a Duna–Tisza közén kerületi pénztáros lett, a megyei adószedői poszt megürrült, és nem is töltötték be újra. 1710 tavaszán ismét a szolgabírák és más adóztatásban tevékenykedő tisztviselők elszámoltatásáról hallunk:²³³ az adószedés visszakerült a szolgabírák feladatkörébe. A kuruc adórendszer a szervezeti változásoktól függetlenül eljutott működőképessége végére. 1710 augusztusában Rákóczi Ferenc részletfizetési kedvezményt biztosított Pest megye számára. A fejedelem már havi 2-300 Ft befizetésével is megelégedett volna, melynek behajtását a lakosság pestis miatti bujdosása nagyon megnehezítette.²³⁴

II. Rákóczi Ferenc Pest megye behódolása után utoljára 1710. november 22-én adott parancsot Károlyi Sándornak, hogy emberi porciónként két, lóporciónként három forintot hajtson be a törvényhatóság népétől. A rendelet végrehajtására már valószínűleg nem nyílt lehetőség.²³⁵

A kuruc magisztrátus királyi párjához hasonlóan megpróbálta a lakosság érdekeinek védelmét biztosítani a központi kormányzattal szemben. A közgyűlés 1705 júliusában arra

²²⁹ Takács 1941. 188. o.

²³⁰ Takács 1941. 211. o.

²³¹ Takács 1941. 223. o. skk.

²³² Takács 1941. 249. o.

²³³ Borosy 1987. 4984. regeszta.

²³⁴ Archivum Rákocianum I. oszt. 3. k. 494–495. o.

²³⁵ Bánkúti 2005. 86. o. és 380. lapalji jegyzet.

kérte Rákóczit, hogy a szecsőieket a hadi szállítások alkalmával elveszett ökreikért kárpótolja, ugyanakkor saját magukat kihúzták a kötelezettség alól.²³⁶

Pataki Gáspár és Totth András 1706 márciusában a fejedelmi udvarban a befizetett adótbllet visszatérítését, a sereg megfelelő nyugtaadási fejedelmének biztosítását, a megye portaszámának csökkentését kezdeményezte.²³⁷

A későbbiekben az Érsekújvár alatti táborban járt Pataki Gáspár és Mágocsy Mihály, akik a megye által kiállított katonák kincstári ellátását, zsoldfizetését és felszerelését kérték – részsikereket értek el: a kincstári térítésre ígéretet kaptak, azonban a költségeket készpénzadó formájában a megyének kellett megtérítenie.²³⁸

A közgyűlés 1707 márciusában kérelmezte Bercsényi Miklósnál a kiállítandó hajdúk számának csökkentését.²³⁹ Egy esztendővel később hasonló kérelemmel fordultak Rákóczi fejedelemehez.²⁴⁰ Darvas János 1707 augusztusában kérte Károlyi Sándort, hogy tiltsa el katonáit a gabona cséplésétől.²⁴¹ A lakosság terheinek csökkentését kérő példákat számoatlanul lehetne sorjázni a következő esztendőkből is.

A szabadságharc utolsó éveiben pusztító pestis megfékezésére a közigazgatásnak nem maradt ereje. Mindössze néhány intézkedés tükrözi azt a tényt, hogy a tisztviselők a fertőzött területekkel történő kapcsolattartást megszakították. A három városban lakó nemesek 1708 nyarán az insurrekciótól a járvány miatt tartották távol magukat.²⁴² A közgyűlés 1709 novemberében úgy határozott, hogy a menekült Nógrád megyei nemesek ellátását csak a fertőzésmentes települések finanszírozzák.²⁴³ Ma már nem tárható fel, hogy a tisztviselők mely esetben használták kibúvóként a járványt, és mikor jelentett az valós fenyegetést.

A háborús viszonyok miatt a kuruc magisztrátusok is a hadellátás hátterének megte-remtésével töltötték idejük legjavát. A katonaság az adózás saját kézbe vételével ezen az oldalon is korlátozta a tisztviselők békeidőkben megszokott hatáskörét, akárcsak a Budán dolgozó sorstársaikét.

²³⁶ MNL OL G 19. III. 2. c. 1705. július 14–15. p. „...sub dato 2 Julii Olcsánál [Ócsánál] lévő Fejedelemség méltóságos táborárúl az Bottyán várában veszett szecsői lakosoknak bizonyos ökreinek refusiója iránt nekünk küldött kegyelmes parancsolatját alázatosan elvettük. Minthogy Kegyelmes Urunk ezen casus (az districtualis Commissariatusság dispositiójából élést szállítván azon ökröknek Bottyán várához) az nemes ország közönséges szolgálatában következett, inkább erre nézve azon ökröknek refusiója nem in particulari az nemes vármegyét, hanem in communi az nemes országot illetné, másként is Kegyelem Urunk, ilyen casus elég esett a Nemes Vármegyében. Ha az megírt szecsőieknek az Nemes vármegye fogná refundálni per eandem rationem a többi onnan várna közönséges, ország szolgálatjában történet kárainak refusióját, kit semmiképpen a Nemes Vármegye kifizetni el nem győzné, kihez képest, hogy ily még eddig közöttünkben szokatlan. Sőt más szomszédosoktól practicálni sem hallatott exemplumokra kelljen lépniünk, alázatosan supplicáljuk Fejedelemségedet, méltóztassék kegyelmesen considerálni azon káros és sérelmes lakosoknak károkat szokott Kegyelmissége szerint másunnan refundáltatni...”

²³⁷ MNL OL G 19. III. 2. c. 1706. március 8–10. p.

²³⁸ MNL OL G 19. III. 2. c. 1706. április 12–14. p.

²³⁹ *Bánkúti* 1995. 376–377. o.

²⁴⁰ *Borosy* 1987. 4688. regeszta.

²⁴¹ *Bánkúti* 1996. 405. o.

²⁴² *Borosy* 1987. 4922. regeszta.

²⁴³ *Borosy* 1987. 4958. regeszta.

Miként Imre János Esterházy Pált, úgy Darvas János Károlyi Sándort segítette magánügyei elintézésében. 1706 szeptemberében arról értesítette a tábornokot, hogy a Consilium Oeconomicum miként értékesített egy kincstári birtokot.²⁴⁴ Két esztendővel később egy Vácról érkező, bort tartalmazó küldemény késlekedése miatt mentegetőzött.²⁴⁵

A közigazgatás létszáma és fizetési helyzete

Pest megye területi és intézményi kettéválása természetszerűen hozta magával, hogy a csökkent területű és népességű törvényhatóságoknak kellett egy-egy teljes tisztikart eltartaniuk. A háborús helyzet állandósulása, a folyamatos katonai állítások pénzzavarhoz vezethettek, ami a közigazgatás népszerűségét tovább csökkentette.

A királyi megye

A megye kettészakadása a Budán szolgáló tisztviselőket hivataluktól nem fosztotta meg, legfeljebb feladataikat nem tudták ellátni a kuruc erők jelenléte miatt. A közigazgatás némi készpénzzel 1703/1704 fordulóján még rendelkezett, mivel akkor még segélyeket tudott folyósítani.²⁴⁶ A tartalék kitarthatott 1704 áprilisában is, mivel a tisztviselők fizetésük, illetve költségeik megtérítéséhez is hozzájutottak.²⁴⁷ A kassza 1704 júliusára ürült ki, a tisztviselők fizetésére adót kellett kivetniük.²⁴⁸

Ezt követően a magisztrátus hiteleket volt kénytelen igénybe venni folyó kifizetéseire. A tisztviselők 1708. február 11-én 400 Ft kölcsönt vettek fel Ratpathani Tamás budai vízvárosi plébánostól.²⁴⁹ 1709. április 4-én 600 Ft-hoz jutottak Kővér János özvegyétől, amit csak 1713-ban fizettek vissza teljes egészében.²⁵⁰ A szabadságharc utolsó hónapjaiban Pfefferschoven budai várparancsnok segítette ki a törvényhatóságot mintegy 7000 Ft kölcsönrel.²⁵¹ Claudius Verleth-nek 1712 februárjában kiutaltak 300 Ft kölcsöntörlesztést, talán még a szabadságharc alatt nyújtott hitel következtében. A pénzügyi nehézségeket jelzi az 1710 januárjából származó panasz, ami a 3000 Ft készpénzadó befizetését kérdésesként emlegeti.²⁵² A királyi tisztviselők pénzzavarát jelzi, hogy sokuk járandóságát csak 1712-ben, a béke megszilárdulása után fizették ki.²⁵³ Sőt, Imre János alispán 1709/1710. évi fizetését csupán 1713. október 2-án vehette fel.²⁵⁴

A rendelkezésünkre álló adatok szerint a királyi Pest megye anyagi helyzete tragikus képet mutatott a szabadságharc végén. A sorok rendezésére 1712-től nyílt lehetőség. Ennek ellenére bizonyos tisztségek, köztük az alispáni olyan vonzerővel rendelkezett, amelyért érdemes volt a konfliktust vállalni, ahogy Petrovay László 1707 őszi utódlása kapcsán láttuk.

²⁴⁴ MNL OL P 396. 1. Extractus 472. p. Lásd: *Laczkovik* 2011. No. 2883.

²⁴⁵ *Bánkúti* 1996. 651. o.

²⁴⁶ *Borosy* 1987. 4338–4339. regeszta.

²⁴⁷ *Borosy* 1987. 4341. regeszta.

²⁴⁸ *Borosy* 1987. 4362. regeszta.

²⁴⁹ *Kiss – Schramek* 2006. 205. regeszta.

²⁵⁰ MNL PML IV. 23-b/1. 1711/1712. 4. v. és 1712/1713. 3. r.

²⁵¹ MNL PML IV. 23-b/1. 1712/1713. 3. r.

²⁵² *Kiss – Schramek* 2006. 219. regeszta.

²⁵³ MNL PML IV. 23-b/1. 1711/1712. 2. v.–3. r., 5 v.

²⁵⁴ MNL PML IV. 23-b/1. 1712/1713. 3. v.

Kuruc megye

A Rákóczi oldalán kiépülő közigazgatás rendkívüli körülmények között kezdte meg munkáját. A tisztikar 1704 májusáig nem rendelkezett alispánnal, de a másodalispán és legalább egy szolgabíró megkezdte a hivatali munkát, igaz, megválasztásukra semmilyen eddig ismert adat nem utal.

Az 1704. május 14-én megrendezett tisztújítást követően sem szűntek meg a békeidőkben elképzelhetetlen jelenségek. Előfordult 1706-ban, hogy a közgyűlés határozatképtelennek nyilvánult a kecskeméti nemesek távolmaradása miatt.²⁵⁵

Az adószedés ugyan 1704 februárjában megkezdődött, de természetesen az újonnan alakuló közigazgatás nem rendelkezhetett olyan tartalékokkal, mint Budán tevékenykedő királyi társa. Ezért már korábban hitelekhez folyamodott. Pálfi Mihály alispán 1705. szeptember 1-jén 149 Ft 75 dénár kölcsönt adott a folyó kiadások fedezésére. Az adósság 2/3-át fél év elteltével fizették vissza, a fennmaradó hányadról nincs adatunk.²⁵⁶ A helyzet később sem javult. Darvas János alispán 1709. április 17-én utasította Erdős Mihály kecskeméti szolgabírót, hogy akár kölcsön felvétele árán is küldjön 2000 Ft-ot neki.²⁵⁷ Mágocsy Mihály 1709 végén Darvas Jánostól Kassán 10 Ft kölcsönt vett fel.²⁵⁸

A tisztviselők biztonságát nem volt könnyű szavatolni. Korábban már említettük, hogy egy szolgabírót 1709-ben rablók véresre vertek és megfosztották ruháitól. Gulácsy Tamás főjegyző 1707. április 3-án életét vesztette Kecskeméten, amikor rá csapattak dúlták fel a várost.²⁵⁹ Nemcsényi Ferenc megyei hadbiztos arról panaszkodott 1709. április 8-án a közgyűlésen, hogy szolgálati ideje alatt kétszer megverték.²⁶⁰ Egy esztendővel később a három város népét utasították arra, hogy Erdős Mihály szolgabíró biztonságát szavatolják.²⁶¹ Talán a folyamatos munkaterhek, és a fizikai fenyegetés vezetett oda, hogy Tergenyi Mihály helyettes jegyző elméje megbomlott, és emiatt feladata ellátására alkalmatlanná vált.²⁶²

Ilyen körülmények között nem volt könnyű betölteni a megürült állásokat. Radvány Ferenc főjegyzőnek a megye megígérte, hogy elég évente két-három alkalommal megjelennie a közgyűlésen, és az aljegyzőt irányítania. Ennek ellenére Radványi a közgyűléseken részt vett. Szóvá tette, hogy fizetése kisebb, mint a más megyebeli uraké. A közgyűlés úgy határozott, hogy az alispán 100 Ft-ot fog kifizetni részére.²⁶³ Járandóságának kifizetésére 1710. április 28-án Erdős Mihályt utasították.²⁶⁴ A biztosi hivatal népszerűtlenségéről fentebb már volt szó.

A kuruc alispánok évtizedes közigazgatási gyakorlattal rendelkeztek, amelyről a tisztújításokkal összefüggésben szoltunk. Helyetteseik közül Horváth András 1700-tól, Pataky Gáspár 1702-től szolgabírói tiszteletet viselt.²⁶⁵ A szolgabírói szinten szereplő tisztviselők

²⁵⁵ *Bánkúti* 1996. 307. o.

²⁵⁶ MNL PML IV. 73. cs. 14. tétel.

²⁵⁷ MNL PML IV. 73. LIII. cs. 6. tétel.

²⁵⁸ MNL PML IV. 73. cs. 36. tétel.

²⁵⁹ MNL OL G 19. III. 2. c. 1707. 46. p. Kecskemét város Rákóczi fejedelemhez, Károlyi Sándorhoz és Pest megyéhez szóló levelei nem említik a főjegyző halálát. *Bánkúti* 1992. 248–251. o.

²⁶⁰ MNL PML IV. 73. K cs. 15. tétel.

²⁶¹ *Borosy* 1987. 5051. regeszta.

²⁶² *Borosy* 1987. 4871. regeszta.

²⁶³ *Bánkúti* 1996. 723. o.

²⁶⁴ *Bánkúti* 1996. 767. o.

²⁶⁵ *Borosy* 1986. 3712. regeszta; *Borosy* 1986. 4041. regeszta.

közül kizárólag Totth András szerepel esküdtként a forrásokban 1697-től.²⁶⁶ Ebből arra következtethetünk, hogy a járási tisztviselőknek rutinjukat hivatalviselésük alatt kellett megszerezni.

Az akadozó fizetések, a tisztviselőket érő fizikai veszélyek azt eredményezték, hogy a kuruc megye kádergondokkal küzdött. Több tényező is erre enged következtetni. Ezek között kell megemlíteni, hogy a négy ismert kuruc alispán közül három birtokainak és tevékenységének súlypontja a megye területén kívül esett (Wathay János, Darvas János és Osztróluczky János). Kosáry Domokos a szakemberek hiányával kapcsolatban fontos tényezőnek tekintette, hogy a Thököly alatti tisztikar és leszármazottai tértek át először Rákóczi hűségére, és nevük ismét felbukkant a kuruckori megyei vezetésben. Ez hozzájárult ahhoz, hogy a Pest megyei nemesség csak vonakodva csatlakozott a fejedelem táborához.²⁶⁷

Úgy tűnik tehát, hogy a helybeli kuruc nemesség nem bővelkedett a komoly szakértelemmel és tapasztalattal rendelkező személyekben. A közgyűlés erről 1708. július 20-án a következőképpen fogalmazott: „Kívántuk jelenteni, oly szűk légyen mostani vármegyénk constitutiojára nézve a törvénytudó ember közöttünk, arra alkalmas subjectumot (né-mely actualis szolgálatban lévő tiszteink kívül) éppen nem kaphatunk.”²⁶⁸

A tisztviselők fizetése talán mindkét oldalon biztosította volna a tisztességes megélhetést. A Rákóczi oldalán küzdő nemesség legalább szándékát mutatta annak, hogy a létfontosságú tisztviselőit anyagilag is megbecsülje. A járandóság utalása azonban – legalábbis Radvány főjegyző példája szerint – nehézségekbe ütközött.

<i>Tisztség</i>	<i>1703²⁶⁹</i>	<i>Kuruc megye 1708 körül²⁷⁰</i>	<i>Királyi megye 1708 körül²⁷¹</i>
Alispán	300 Ft	300 Ft	100 Ft
Országgyűlési követek	–	3 Ft ²⁷²	n. a.
Főjegyző		200 Ft	n. a.
Aljegyző		60 Ft ²⁷³	
Másodalispán	100 Ft	200 Ft	
Adószedő			
Főbiztos		40 Ft	150 Ft ²⁷⁴
Szolgabíró	100 Ft	72 Ft	

2. táblázat: A Pest megyei tisztviselők fizetési adatai a Rákóczi szabadságharc korából

²⁶⁶ Borosy 1985. 3058. regeszta.

²⁶⁷ Kosáry 1965. 42. o.

²⁶⁸ MNL OL G 19. III. 2. c. 1708. július. 12. p. Az irattal kapcsolatos közgyűlési határozatot közli: Borosy 1987. 4748. regeszta.

²⁶⁹ Borosy 1987. 4268., 4271. regeszta.

²⁷⁰ Borosy 1987. 4661–4663. regeszta. A tisztviselők még természetbeni ellátást is kaptak, amelynek értékét jelen táblázat nem tartalmazza.

²⁷¹ MNL PML IV. 23-b/1. 1711/12. 3–7. fol. Uo. 1712/13. 3–4. fol. A táblázatban szereplő összegeket kivétel nélkül a szabadságharc után folyósították 1712-ben és 1713-ban hozott közgyűlési határozatok alapján.

²⁷² Borosy 1987. 4660. regeszta.

²⁷³ MNL PML IV. 73. cs. 34. tétel.

²⁷⁴ Slovenicz Mihály Dunaföldvárra vezényelt megyei biztos fizetése, de a számadási dokumentum nem árulja el, hogy hány év bérét tartalmazza.

A kettéosztottság megszűnése

Szolnok és Eger eleste 1710 őszén olyan helyzetet teremtett, ami lehetetlenné tette Rákóczi Ferenc csapatai és a kuruc tisztikar számára, hogy befolyásukat érvényesítsék Pest megye területén. Igaz ez annak ellenére is, hogy a lakosság sorai között 1710 októberében még kuruc érzelmű személyek is előfordultak,²⁷⁵ de ez a kialakult katonai helyzeten már semmit nem változtatott.

A királyi katonaság azonnal megkezdte a kuruc oldalon szereplő személyek királyi hűsége esketését.²⁷⁶ Az egykori kuruc tisztviselők viszont nem mind várták meg a katonai helyzet végleges eltolódását a császári hadsereg javára. Mágocsy Mihály már 1710. június 12-én a királyi oldalon szerepelt.²⁷⁷ Pataky Gáspárról volt szó korábban, miszerint 1710 novemberében Pest megye alispánjának tüntette fel magát.

Az erők kivonása kuruc oldalon együtt járt az utolsó rekvirálásokkal. Amikor 1710 őszén a királyi csapatok Eger felé közeledtek, a megyebeli szekerek elől Károlyi Sándor számára ökröket hajtottak el. Az elvett állatokat 1711 nyarán ismerték fel Pest környékén.²⁷⁸ Arról nem rendelkezünk adattal, hogy a károsultak visszakapták-e jószágaikat.

A kettészakadt közigazgatás tisztviselői közül természetesen a királyi megye magisztrátusa őrizte meg pozícióját. A Rákóczi oldalán szereplő előjárók közül Pest megyében kizárólag Mágocsy Mihály futott be kiemelkedő karriert. Előbb (1713. január 9.) ügyészként találkozunk vele,²⁷⁹ majd a Váci járás szolgabírájaként szolgálhatott az 1713. július 3-án rendezett tisztújítás után, mivel 1715-ben már megerősítik pozíciójában.²⁸⁰ Karrierje csúcscaként 1725-től 1741-ben bekövetkezett haláláig az első alispáni tisztséget viselte.

A kettészakadt megye tisztviselői hasonló problémákkal néztek szembe: a katonaság folyamatos jelenlétével, a rácok portyázásaival, a seregek számára szükséges katonák, élelmiszer és pénz biztosításával. A magisztrátusok a hazai törvények betartásával igyekeztek eleget tenni kötelességüknek. A kuruc megye a főispáni kérdést azon sorstársaihoz hasonlóan oldotta meg, melyek főispánjai nem álltak Rákóczi oldalára. Ezek kimondva-kimondatlanul a főispáni jogok gyakorlását a fejedelemtől kérték, amellyel nem megsértették, hanem megkerülték a törvények előírásait.

A pénztelenség mindkét területen súlyos problémákat okozott, a tisztviselők nem vagy csak késve kapták meg járandóságukat. A problémák a harcok elcsendesedése után szűntek meg, a hivatali munka a tisztikar újraválasztásával 1712-ben tért vissza a megszokott kerékvágásba. A kuruc megye élén szereplő nógrádi tisztviselők pedig 1689 után másodszor (immár végleg) kivonultak a megye történetének irányításából.

²⁷⁵ Kiss – Schramek 2006. 233. regeszta.

²⁷⁶ Hornyik 1866. 428–429. o.; Iványosi-Szabó 1979. 339–342. o.

²⁷⁷ Bánkúti 1996. 793. o.; Heckenast 2005. 276. o.

²⁷⁸ MNL OL P 398. No. 58 365.; Laczlavik 2011. No. 58 365.

²⁷⁹ MNL PML IV. 23-b/1. 1711/1712. 9. v.

²⁸⁰ MNL OL N 9. Lad. 36. Fasc. 1. No. 84.

BIBLIOGRÁFIA

- Archivum Rákóczianum I. *Thaly Kálmán*: Archivum Rákóczianum. I. osztály, Had- és belügy. Budapest, 1873-tól.
- Bánkúti* 1991. *Bánkúti Imre*: Dokumentumok a szatmári béke történetéhez. Budapest, 1991.
- Bánkúti* 1992. *Bánkúti Imre*: Iratok a Rákóczi szabadságharcból. Kecskemét város és környezete. I. k. Kecskemét, 1992.
- Bánkúti* 1994. *Bánkúti Imre*: Iratok a Rákóczi szabadságharcból. Kecskemét város és környezete. II. k. Kecskemét, 1994.
- Bánkúti* 1996. *Bánkúti Imre*: Pest-Pilis-Solt vármegye a Rákóczi-korban. I–II. k. Budapest, 1996.
- Bánkúti* 1998. *Bánkúti Imre*: Kecskemét a Rákóczi-szabadságharcban 1703–1711. In: Bács-Kiskun megye múltjából XIV. Szerk. *Iványosi-Szabó Tibor – Tóth Ágnes*. Kecskemét, 1998. 5–69. o.
- Bánkúti* 2005. *Bánkúti Imre*: Pest megye a felszabadító háborúk megindulásától a Szatmári békéig (1686–1711). In: Előtanulmányok Pest megye monográfiájához. I. k. Szerk. *Horváth Ferenc*. Budapest, 2005. 9–99. o.
- Benda – Esze – Maksay – Pap* 1955. Ráday Pál iratai. I. k. 1703–1706. S. a. r. *Benda Kálmán, Esze Tamás, Maksay Ferenc, Pap László*. Budapest, 1955.
- Borosy – Szabó* 1991. *Borosy András – Szabó Attila*: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1712–1740. Új sorozat, II. k. 1718–1720. Budapest, 1991.
- Borosy* 1984. *Borosy András*: Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. II. k. 1666–1680. Budapest, 1984.
- Borosy* 1985. *Borosy András*: Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. III. k. 1681–1697. Budapest, 1985.
- Borosy* 1986. *Borosy András*: Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. IV. k. 1698–1702. Budapest, 1986.
- Borosy* 1987. *Borosy András*: Pest-Pilis-Solt vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái. V. k. 1703–1710. Budapest, 1987.
- Borosy – Kisfaludy* 1993. *Borosy András – Kisfaludy Katalin*: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek regesztái 1712–1740. (Új sorozat IV. 1726–1730.) Budapest, 1993.
- Borovszky* 1911. *Borovszky Samu*: II. Rákóczi Ferenc vezérlőfejedelem és a szövetkezett rendek 1705. szeptember 20-ikán a szécsényi gyűlésen kiállított szövetséglevele. Bevezetéssel ellátta *Borovszky Samu*. Budapest, 1911.
- CIH *Corpus Iuris Hungaric*. (C-Rom.) Szerk. *Pomogyi László*. Budapest, 2000.
- Degré* 2004. *Degré Alajos*: A megyei közgyűlések a XVI. és XVII. századi török háborúk korában. In: *Degré Alajos*: Válogatott jogtörténeti tanulmányok. Budapest, 2004. 163–179. o.
- Gebei* 2013. *Gebei Sándor*: A Rákóczi-szabadságharc országgyűlései. In: Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig. Szerk. *Dobszay Tamás et alii*. Budapest, 2013. 162–184. o.
- Heckenast* 2005. *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi szabadságharcban? Életrajzi adattár. Budapest, 2005.
- Hornyik* 1866. *Hornyik János*: Kecskemét város története oklevéltárral IV. Kecskemét, 1866.
- Horváth* 2004. *Horváth Lajos*: Pest-Pilis-Solt vármegye alispánjai, 1583–1711. Archontológiai összeállítás. *Turul*, LXXVII. (2004) 1–2. sz. 20–31. o.

- Horváth* 2007. *Horváth Lajos*: Wesselényi Ferenc nádor-főispán politikai öröksége és Pest-Pilis-Solt vármegye pecséthasználata a kuruc korban. *Turul*, LXXX. (2007) 3. sz. 91–93. o.
- Iványi* 1991. *Iványi Emma*: Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége 1681–1713. Budapest, 1991.
- Iványosi-Szabó* 1979. *Iványosi-Szabó Tibor*: Három katonai összeírás a Rákóczi-szabadságharcból. In: Bács-Kiskun megye múltjából II. Szerk. *Iványosi-Szabó Tibor*. Kecskemét, 1979. 287–319. o.
- Iványosi-Szabó* 1996. *Iványosi-Szabó Tibor*: A kecskeméti magisztrátus jegyzőkönyveinek töredékei. 1591–1711. (Forrásközlemények 1.) Kecskemét, 1996.
- Iványosi-Szabó* 1998. *Iványosi-Szabó Tibor*: A kecskeméti magisztrátus jegyzőkönyveinek töredékei. 1712–1811. (Forrásközlemények 2.) Kecskemét, 1998.
- Kalmár* 2013. *Kalmár János*: Adalékok az 1708. évi pozsonyi országgyűlés megnyitásának körülményeihez. In: Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig. Szerk. *Dobszay Tamás* et al. Budapest, 2013. 210–217. o.
- Kincses – Tuza* 2013. *Theatrum Europaeum*. A Rákóczi-szabadságharc krónikája az európai kulturális szintéren. Szerk. *Kincses Katalin Mária*, ford. *Tuza Csilla*. Budapest, 2013.
- Kiss – Schramek* 2006. *Kiss Anita – Schramek László*: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Kiegészítő kötet (1625–1715; 1728). Budapest, 2006.
- Kosáry* 1963. *Kosáry Domokos*: Néhány tanulság Pest megye kuruckori történetéből. *Történelmi Szemle*, VI. (1963) 1. sz. 91–96. o.
- Kosáry* 1965. *Kosáry Domokos*: Pest megye a kuruckorban. In: Pest megye múltjából. Tanulmányok. Szerk. *Keleti Ferenc*, *Lakatos Ernő*, *Makkai László*. Budapest, 1965. 9–89. o.
- Laczlavik* 2011. *Acta Rákóciana – A Károlyi levéltár Rákóczi-kori iratai*. Szerk. *Laczlavik György*, kiegészítők: *Avar Anton*, *Laczlavik György*, *Mészáros Kálmán*. Budapest, 2011.
- Málnási* 1933. *Málnási Ödön*: Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora (1672–1732). Kalocsa, 1933.
- Mészáros* 2005. *Mészáros Kálmán*: Pest-Pilis-Solt vármegye kuruc alispánjai: hozzászólás Horváth Lajos közleményéhez. *Turul*, LXXVIII. (2005) 1–2. sz. 52–53. o.
- N. Kiss* 1980. *N. Kiss István*: Az 1707. évi Rákóczi-féle dicális conscriptio. In: Rákóczi tanulmányok. Szerk. *Köpeczi Béla*, *Hopp Lajos*, *R. Várkonyi Ágnes*. Budapest, 1980. 87–111. o.
- Országgyűlési követek
Óri 2004. *Óri Péter*: Pest-Pilis-Solt vármegye történeti demográfiai irodalmának összefoglalása. Eredmények, lehetséges kutatási irányok. In: KSH NKI Történeti Demográfiai Évkönyve, 2004.
- Petrovay* 1897. *Petrovay György*: A dolhai és petrovai Petrovayak története 1450-től napjainkig. (Második közlemény.) *Turul*, XV. (1897) 3. sz. 114–127. o.
- Sarlay* 1934. *Sarlay Soma*: A Vattay család birtokszerzeményei. *Turul*, 1934. 1/2. sz. 27–28. o.
- Schramek* 2011. *Schramek László*: Az állandó hadsereg eltartásának kérdései a XVIII. század első felében Pest megye példáján keresztül. Budapest, 2011.
- Soós* 2008. *Soós István*: A Neoacquistica Commissio és Pest-Pilis-Solt vármegye (1696–1703). In: Tanulmányok Pest megye monográfiájához II. Szerk. *Soós István*. Budapest, 2008. 17–263. o.

- Szabó* 1910. *Szabó Dezső*: Az állandó hadsereg becikkelyezésének története III. Károly korában. *Hadtörténelmi Közlemények*, XI. (1910) 23–51., 349–387., 549–587. o.
- Szűjártó* 2005. *Szűjártó M. István*: A diéta. A magyar rendek és az országgyűlés 1708–1792. Budapest, 2005.
- Szűjártó* 2006. *Szűjártó M. István*: A magyar rendek adómegajánlási joga és a XVIII. századi adómegajánlási rend kialakulása. In: *Szűjártó M. István*: Nemesi Társadalom és politika. Budapest, 2006. 162–217. o.
- Szilády – Szilágyi* 1863. *Szilády Áron – Szilágyi Sándor*: Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon. Nagy-kőrös, Czegléd, Dömsöd, Halas levéltáraiból. II. k. Pest, 1863.
- Takács* 1941. *Takács János*: Közteherviselés II. Rákóczi Ferenc korában. Zalaegerszeg, 1941.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- MNL NML
IV. 1-a. Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára
Nógrád megye nemesi közgyűlésének iratai. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek (1597–1848)
- IV. 1-b. Nógrád megye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok (1610–1848)
- XIV. 3. Nagy Iván akadémikus-történész iratai, (1525–1898)
- MNL OL
G 19. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
A Thököly- és Rákóczi-szabadságharcok levéltárai, G szekció. Fejedelmi kancellária (1694–1712)
- G 25. A Thököly- és Rákóczi-szabadságharcok levéltárai, G szekció. Megyék és városok iratai (1699–1711)
- G 27. A Thököly- és Rákóczi-szabadságharcok levéltárai, G szekció. Országos politikai iratok (1704–1711)
- N 9. Regnicolaris levéltár, Archivum palatinale comitis Nicolai Palffy (1714–1732)
- P 125. Esterházy Pál iratai (1651–1713)
- P 396. Károlyi család nemzetségi levéltára, Acta Publica (1454–1852)
- P 398. Károlyi család nemzetségi levéltára, Missiles (1601–1945)
- X 2004. Anyakönyvi Gyűjtemény. Római katolikus egyház, Budapest-Buda, Budavár (1686–1895)
- MNL PML
IV. 1-a/1. Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára
Pest-Pilis-Solt Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek (1638–1786)
- IV. 1-c/2. Pest-Pilis-Solt Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Királyi és helytartótanácsi rendeletek. Intimata inutilia (1625–1785)
- IV. 1-d. Pest-Pilis-Solt Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közigazgatási iratok (1446–1783)
- IV. 1-f. Pest-Pilis-Solt Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Beérkezett levelek (1643–1758)
- IV. 23-b/1. Pest-Pilis-Solt vármegye adószedőjének iratai. Adószedői számadások. Számadási iratok (1622–1847)
- IV. 73. II. Rákóczi Ferenc korából való levelek (1703–1711)
- IV. 80-b. Mohács utáni oklevelek levéltári gyűjteménye. Egyéb oklevelek (1536–1839)
- OGyK Gy. Országgyűlési Könyvtár, Gyurikovits-féle országgyűlési kéziratok, 700 498. sz.

László Schramek

WARTIME ADMINISTRATION ON THE FRONTLINE OF RÁKÓCZI'S WAR OF INDEPENDENCE.
A CASE-STUDY OF PEST-PILIS-SOLT COUNTY

Summary

Pest County was involved in the frontline between the Hungarian “Kuruc” Army and the Imperial Forces in the first months of Rákóczi's War of Independence, and remained there until autumn 1710. Apart from a few raids, the Transdanubian area of the county was controlled by the Imperial Army during the whole time, while the areas between the rivers Danube and Tisza were incorporated into Rákóczi's state. The territorial division resulted in the establishment of the “Kuruc” administration in early spring 1704, while the Royal offices continued to work, too. The county was thus split in two.

Following the traditions of the Ottoman Period, the terms of the leaders of the officials on both sides were restricted to one–one and a half years. The new officials were elected on both sides. The elections were still supervised by Palatine Pál Esterházy in the royal part of the county, while in the “Kuruc” administration, similar to other counties, Prince Ferenc Rákóczi was the supervisor.

The administrations faced similar tasks on both sides: recruiting men for the army, providing food and a lodgings for the troops. The leaders of the *two counties* could report the grievances of the dwellers and the officials mainly to the national assemblies.

László Schramek

KRIEGSVERWALTUNG AN DER FRONTLINIE DES FREIHEITSKAMPFES
VON FERENC II. RÁKÓCZI. FALLSTUDIE DES KOMITATS PEST-PILIS-SOLT

Resümee

Das Komitat Pest gelangte in den ersten Monaten des Freiheitskampfes von Rákóczi an die Frontlinie der Kurutzen- und der kaiserlichen Streitkräfte und verblieb bis Herbst 1710 auch dort. Die Gebiete der lokalen Verwaltung in Transdanubien standen – abgesehen von der Dauer einiger Streifzüge – bis zuletzt unter der Kontrolle der kaiserlichen Armee, die Bezirke im Donau-Theiß-Zwischenstromland wurden dagegen zu einem Teil des Staates von Rákóczi. Infolge der territorialen Aufspaltung bildete sich parallel zur fortlaufend bestehenden königlichen Verwaltung zu Beginn des Frühjahres 1704 die Organisation des Behördenapparates der Kurutzen heraus, und damit spaltete sich das Komitat in zwei Teile.

Die beiden Generalstäbe beschränkten die Amtszeit ihrer Führungspersonen aufgrund von Traditionen aus der Türkenzeit auf ein-anderthalb Jahre, danach wurden auf beiden Seiten neue Amtsträger gewählt. Die Neuernennung von Offizieren wurde im königlichen Komitat auch weiterhin von Palatin Pál Esterházy beaufsichtigt, im Fall des Kurutzen-Apparates jedoch – ähnlich anderen Komitaten – von Fürst Ferenc Rákóczi.

Die Verwaltung stand hier wie dort ähnlichen Aufgaben gegenüber: das Aufstocken der Armee mit Rekruten sowie die Verpflegung und Einquartierung der Truppen. Die Vorsteher der *beiden Komitate* konnten sich im Fall von Benachteiligungen der Bevölkerung und der Beamten zwecks Lösung dieser in erster Linie an die Landesversammlungen wenden.

László Schramek

ADMINISTRATION MILITAIRE SUR LA LIGNE DE FRONT DE LA GUERRE D'INDÉPENDANCE
DE RÁKÓCZI. ÉTUDE DE CAS DU COMITAT DE PEST-PILIS-SOLT

Résumé

Dans les premiers mois de la guerre d'indépendance de Rákóczi, le comitat de Pest devint la ligne de front entre les forces impériales et kuruc et il le resta jusqu'à l'automne 1710. Pendant ce temps, les municipalités de la Transdanubie furent contrôlées par l'armée impériale, mis à part le temps de quelques incursions, tandis que les cantons situés entre le Danube et la Tisza faisaient partie de l'État de Rákóczi. Parallèlement à l'administration royale qui fonctionnait sans interruption, l'appareil administratif kuruc fut mis en place pour le début du printemps 1704, ce qui a conduit à la division en deux du comitat.

Selon les traditions de l'époque ottomane, les deux corps d'officiers ont limité la durée du mandat des chefs à un an ou un an et demi et des élections furent organisées pour remplacer les personnes en fin de mandat. Ces élections sont restées sous le contrôle du palatin Pál Esterházy dans le comitat royal, alors que les élections de l'appareil kuruc furent contrôlées par le prince François Rákóczi comme dans les autres comitats.

Dans les deux cas, les tâches des administrations furent similaires : engager des recrues dans l'armée, ravitailler et cantonner les troupes. Les conseillers généraux des *deux comitats* pouvaient s'adresser à la Diète pour demander réparation des préjudices subis par la population ou les fonctionnaires.

Ласло Шрамек

ВОЕННОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПЕРВОЙ ЛИНИИ ФРОНТА ВОЙНЫ
ЗА НЕЗАВИСИМОСТЬ РАКОЦИ. ИЗУЧЕНИЕ ПРИМЕРА ГРАФСТВА ПЕШТ-ПИЛИШ-ШОЛЬТ

Резюме

Графство Пешт в первые месяцы войны за независимость Ракоци куруцов и императорских военных сил попало в первые ряды фронта войны, и оставалось там до осени 1710 года. Районы муниципалитета Дунаутул (западная часть равнины Венгрии), кроме какого-то времени набегов всегда оставались под контролем императорской армии, но тем не менее, районы средиземья Дуная и Тисы стали частью государства Ракоци. Вследствии территориального разделения параллельно с непрерывно действующим королевским государственным управлением, сформировался аппарат куруцкого правления в начале весны 1704, в связи с чем эти округа разделились надвое.

Два офицерских корпуса – на основе османских традиций – ограничили срок полномочий их лидеров на полтора года, после чего вновь избирали должностные лица на обеих сторонах. Обновление офицеров в королевском графстве продолжалось находиться под контролем Пала Эстерхази, но в государственном аппарате куруцов – как и в других уездах – под наблюдением князя Ференца Ракоци.

Те же задачи стояли перед управлением и здесь, и там: пополнение войск военнослужащими призывниками, их питание и размещение войск. Начальство двух округов могло обращаться в первую очередь к Парламентам в случае проступков, удовлетворения жалоб жителей и должностных лиц.